

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3

Odsjek za kroatistiku

Diplomski rad

PRIČE I PRIČANJA O DJETINJSTVU: FOLKLORISTIČKA ANALIZA

NARATIVNIH PRAKSI O DJETINJSTVU

Mentorica: dr. sc. Evelina Rudan Kapec

Studentica: Magdalena Hadžić

Zagreb, 2014.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
2. KAKO „UHVATITI“ PRIČU?.....	2
2.1.O kazivačima i načinima prikupljanja građe.....	4
3. TRANSKRIPCIIJA USMENIH PRIČA.....	7
4. O PRIČAMA.....	9
4.1.Pripadaju li priče iz djetinjstva književnom svijetu?.....	9
4.2.„Velike“ i „male“ priče: životna priča, životna povijest, osobna pripovijest, pripovijest o osobnom iskustvu.....	12
4.3.Interaktivnost.....	16
5. IDENTITET KAZIVAČA.....	18
5.1.Priča o djetinjstvu - dio životne priče i mjesto oblikovanja identiteta.....	18
5.2.Narječja kazivača.....	29
5.3.Razgovorni stil kazivača.....	30
6. ZAKLJUČAK.....	31
7. PRIKUPLJENA GRAĐA.....	32
8. LITERATURA.....	47
9. SAŽETAK.....	49
10. KLJUČNE RIJEČI.....	50

1. UVOD

Priče o djetinjstvu (i priče iz djetinjstva) u tradicionalnim proučavanjima usmenih narativa nisu imale povlašten status, tek u novije vrijeme pojavljuje se sve veći teorijski i istraživački interes za takav tip pripovijedanja. Teorijski okvir ovog rada činit će uvidi A. Dundesa, L. Polany, P. J. Eakina, M. Bošković-Stulli, D. Zečević, V. Bitija, V. Labova i, posebno: J. Marković, koja se u svojoj knjizi *Pričanja o djetinjstvu. Život priča u svakodnevnoj komunikaciji* (2012.) bavi upravo različitim folklorističkim i kulturnoantropološkim aspektima pričanja o djetinjstvu. Temeljna građa za ovaj rad sastoji se od 34 priče koje sam prikupila unutar vlastite obitelji. U drugom dijelu rada (prvom poslije *Uvoda*) govorit će se o povezanosti znanstvenog istraživanja usmene književnosti sa dostignućima tehničkih znanosti te o intervjuu i asocijativnoj metodi istraživanja autobiografskog pamćenja, dvjema metodama koje sam koristila prilikom prikupljanja građe. U trećem dijelu rada problematizirat će se proces transkripcije. Postavit će se ključni problemi i iznijeti odabrana rješenja. U četvrtom će se dijelu pokušati dokazati da priče o djetinjstvu (i priče iz djetinjstva) pripadaju književnom svijetu, točnije, onom usmenom, a kao ključni dokazi uvest će se dva pojma: vremenski odmak i prijenos. Iscrpno će se problematizirati raznovrsnost terminologije kojom se imenuju priče o životu općenito; govorit će se o životnoj priči, životnoj povijesti, osobnoj pripovijesti i pripovijesti o osobnom iskustvu i uspostaviti njihov međuodnos, a govorit će se i o interaktivnosti, kao ključnom segmentu pri konstruiranju priče i o funkcijama koje ona vrši. U petom dijelu rada govorit će se o identitetu kazivača, o jezičnim posebnostima, o njihovu narječju i stilu pripovijedanja. U šestom dijelu izvest će se kratak zaključak.

2. KAKO „UHVATITI“ PRIČU?

U svom je članku Divna Zečević istaknula kako je mogućnost znanstvenog istraživanja usmene književnosti usko vezana s dostignućima tehničkih znanosti. Naime, s pojavom magnetofona i njegove široke primjene, književna znanost došla je u situaciju trajne mogućnosti suočavanja s tekstom i tekstovima koje istražuje. No, što se podrazumijeva pod terminom tekst? Tekst je svaka supstancija pomoću koje se vrši jezična komunikacija. Književno se djelo pojavljuje uvijek kao tekst: obično kao knjiga ili kao zvučni valovi recitacije. Fiksiranje na magnetofonsku vrpcu zvučnih valova govornog procesa omogućilo je istraživačima suočavanje s primarnim književnim tekstom. Za književnu znanost koja istražuje usmenu književnost – tehničko pomagalo isključilo je subjektivnu komponentu tamo gdje ona nije bila ni potrebna, naime, na prvom stupnju istraživačkog procesa. U daljoj fazi rada subjektivna se komponenta u istraživanju usmene književnosti ne može isključiti. Tehničko pomagalo pruža mogućnost da istraživač usmene književnosti dobije svoj tekst, isto onako kao što čisti tekst dobiva književni znanstvenik koji otvara knjigu (usp. Zečević 1986: 167). Isticanje mogućnosti zapisivanja primarnog književnog teksta, usmenog, ima ovdje za cilj ukazati na bitnu podjelu u sferi lingvistike, podjelu koja ipak nije još očitovala široki radijus djelovanja na području književne znanosti, onog njezina dijela koji se bavi istraživanjem usmenih oblika književnosti. Riječ je o osnovnoj spoznaji suvremene lingvistike, o De Saussureovu razlikovanju jezika i govora. Jakobson i Bogatirjov uveli su distinkciju između jezika i govora u sferu usmene književnosti i pokazali da usmena književna tvorevina, folklorno djelo, postoji poput jezika izvan pojedinca, potencijalno kao kompleks određenih normi i poticaja kojima se izvođač rukovodi u oživljavanju tradicije. Usporedivši usmenu i pisanu književnost, Jakobson i Bogatirjov ističu orijentaciju prve prema jeziku, a orijentaciju druge prema individualnom govoru. Oba autora naglašavaju potrebu uspostavljanja autonomije folkloristike kao reakciju na prethodno približavanje folkloristike književnoj povijesti. Međutim, težnja za uspostavljanjem autonomije folkloristike kao da nije dopuštala zadržavanje na mogućnostima koje lingvistika pruža i stavlja na raspolaganje književnoj znanosti. Djela usmene književnosti potencijalno doista postoje kao jezik, međutim, usmena se književna djela realiziraju u govoru. Dio novijih istraživanja usmenog književnog stvaranja usmjerava punu pažnju upravo na govor, na fizičku supstanciju koja se odašilje i prima i na sve osobitosti takvog književnog emitiranja.

Težnja da se djela usmene književnosti istražuju kao vrijednosti, kako bi se pokazalo u kojoj su mjeri umjetnost riječi, neizbježno dovodi u pitanje autonomiju kakvu su imali na umu Jakobson i Bogatirjov (usp. Zečević 1986: 169). Sve osobitosti i slučajnosti u procesu usmenog pripovijedanja, u govornom procesu, dakle, sve karakteristike dijalektalnog i svakodnevnog govora i sl. ulaze u fokus istraživačke pažnje kada je ona usmjerena na pokušaj davanja odgovora na pitanje što usmenu književnost čini književnošću u slučaju kada književnost i književno određujemo kao umjetnost riječi. Kad god su u pitanju umjetničke karakteristike usmenog pripovijedanja tekst ulazi u prvi plan istraživanja. Književna znanost suočena je s mogućnošću znanstvenog istraživanja neposredne stvarnosti govora u kome se javlja usmeno književno djelo. Tehničko pomagalo tako je indirektno postalo nezaobilazno za književnoznanstvena istraživanja. Kada je u pitanju književnost shvaćena kao umjetnost, onda nam u dokazivanju umjetničke strane usmenih književnih tvorevina ne pomaže mnogo upozorenje i usporedba da folklorna djela postoje potencijalno poput jezika, kao kompleks određenih normi i poticaja. Jakobson i Bogatirjov upozoravaju na potencijalno postojanje usmene i pisane književnosti. U tome smislu usmena književnost potencijalno je orijentirana prema langue, međutim, umjetnički doseg pojedinih književnih usmenih cjelina realizira se u govoru, u neponovljivosti individualnog govora što je bitno za književni pristup varijantama. Dakle, ako imamo na umu potencijalno postojanje usmene književnosti i, zahvaljujući Jakobsonu i Bogatirjovu, prijedemo na razmatranje postojanja usmene književnosti koje je suprotno potencijalnom, naime, ako usmjerimo pažnju na postojanje usmene književnosti u procesu realizacije, na varijante kao na čin realizacije, tada dolazi u fokus pažnje individualni govor. Ako postavimo pitanje što usmenu književnost čini književnošću, tada pitanje o funkciji individualnog govora zahtijeva punu pažnju. Zečević smatra da je u istraživanje usmenih književnih varijanata potrebno uvesti razlikovanje pojmova tekst i jezik. Prema Katičiću tekst je svaka supstancija pomoću koje se vrši jezična komunikacija, a jezik je obvezatna organizacija teksta po kojoj on postaje nosiocem obavijesti i sposoban služiti komunikaciji. Uloga jezika bitna je podjednako za usmenu i pisanu književnost. Stoga valja imati na umu da izvan jezika, odnosno izvan govora, usmena književnost ne postoji. U pravcu istraživanja i dokazivanja da je usmena književnost također književnost, relevantna su također lingvistička istraživanja razlike između književnog i neknjiževnog teksta. Suvremena lingvistika duboko je znanstveno zainteresirana kako bi precizno odredila čime se razlikuje priroda književne od prirode obične informacije. Tekst i jezik usmene tvorevine neponovljivi su kada je u pitanju onaj tko odašilje poruku.

Tehničko pomagalo čini, međutim, to da se trenutak neposredne iskustvene stvarnosti govora može vratiti pritiskom dugmeta. (usp. Zečević 1986: 171)

2.1. O KAZIVAČIMA I NAČINIMA PRIKUPLJANJA GRAĐE

Moja se potraga za pričama iz djetinjstva odvijala unutar obitelji, što je, zapravo, vrlo logično jer sam pri prikupljanju inzistirala na pričama vlastitog djetinjstva, i djetinjstva meni bliskih, rodbinsko povezanih ljudi. Budući da sam, što se samog prikupljanja tiče, bila vremenski ograničena, nisam uspjela diktafonom „uhvatiti“ spontane priče, ali sam, iako u zadano vrijeme i na zadanome mjestu, uspjela opustiti kazivače i snimiti njihove priče. Pitanje koje muči gotovo sve folkloriste: je li prikupljena građa izvan konteksta njene „prirodne“ egzistencije drugačija i/ili slična i koliko drugačija i/ili slična onoj u „prirodnom“ kontekstu, mučilo je i mene (usp. Marković 2012:30). Međutim, nedoumica se činila manje relevantnom budući da su kazivači ljudi koje vrlo dobro poznajem i znam kako zvuče kada su potpuno opušteni. Okupljeni za *obiteljskim stolom*, kao *prototipom obiteljskog okupljanja i komunikacije* (Marković 2012:223), počeli smo razgovarati o djetinjstvu, i tek nakon što sam se uvjerila da su kazivači opušteni, neprimjetno sam upalila diktafon, te sam tako umjetno izazvanu situaciju učinila što je više moguće prirodnom. Svoje sam prikupljanje građe ostvarila dvjema metodama: *intervjuem te asocijativnom metodom istraživanja autobiografskog pamćenja*. Kazivače okupljene oko već spomenutog obiteljskog stola potaknula sam na priču jednostavnom zamolbom: „Haj'mo razgovarati o djetinjstvu!“ Ukoliko bi se u priči pojavila neka praznina ili nejasnoća, kazivačima bih postavila potpitanje. Moglo bi se reći da je to funkcioniralo kao svojevrstan intervju. Nakon što su kazivači ispričali sve ono čega su se u zadanom trenutku mogli prisjetiti, primijenila sam asocijativnu metodu istraživanja autobiografskog pamćenja koju je osmislio psiholog Francis Galton, a koju su modificirali Crovitz i Schiffman (1974). Oni su od svojih ispitanika tražili da promisle o konkretnom sjećanju koje vezuju za pojedinu riječ (usp. Marković 2012:47), a isto sam učinila i ja. Kazivačima sam pročitala niz od dvadesetak riječi, a oni su, razmišljajući o svakoj riječi pojedinačno, pokušali evocirati neki događaj. Metoda je rezultirala neočekivanim uspjehom: na temelju dvadesetak riječi (rođendan, prsten, avion, auto, ogledalo, traktor, kokoš, pas, bicikl, sok, škare, bazen, lopta, ozljeda, cipele, zub, kiša, snijeg, sladoled, torba, pegla, naočale) uspjela sam „izvući“ deset tekstova:

Avion

To ste znali pjevat' avionu, k'o klinci ste stali, i nije mog'o proć', Julija bila, dječurlija, Ivan, ti, i onda prođe avion i vi pjevate: „Avion baci mi bombon!” (Dunja, 45)

Pad s bicikla

Ne znam koja je od njih dvije uletila u zavoj s biciklom pa se ogulila, Lucija, a taman naučila vozit' bicikl, kad ono sva važna kako ona može skrenut', s ceste skreće u dvorište i samo na travu, na ruže. (Dunja, 45)

Vožnja biciklom

A kad je učila vozit' bicikl sve noge su joj bile plave, naučili svi prijatelji u ulici i Marijo, i Julija, svi koji su se družili naučili su voziti bez pomoćnih, a ona ne zna, ona je cijelo jedno popodne samo vrtila, vrtila i kak' je, okrećeš jednu pedal, druga te udara, sve noge plave. (Dunja, 45)

Cipele

'Ko je god doš'o sa štiklama ona je morala probati, „Mama, je l' ja to smijem pobati? Ja bi pobaja tetine cipele.” Dobro je dok je pitala, kad je došla teta Branka, ona se zavukla pod stol, i skida ženi cipelu, dobro da ju nije ova opalila po zubima. „A ja bi to pobaja!” A žniranci su morali bit' vezani jednaki s jedne i druge strane...to sam vezivala po deset, petnaest minuta... (Dunja, 45)

Snijeg

Lucija nije voljela snijeg, čim ga je vidjela plakala je, al' Magdalena je volila snijeg, ti si znala boravit' na snijegu, ti si s Ivanom imala neku hrpicu i tu ste se sa sanjkama, vukli smo vas po ulici. Ti si voljela, a Lucija nije, kod nje je moralo bit' sve čisto, ona je pedantna, a pahulje se lijepo za cipele. (Dunja, 45)

Uskrs

Jedan Uskrs, sjećam se, gnijezdo...baba i deda pravili u vrtu...došla Magdalena, sve uzima, one čokolade, bombone, i kuhano jajce, a bicikl uopće ne vidi... (Dunja, 45)

Pile

Kad je izletilo pile, imao je dvije godine, i s dedom s pilićima, i izletilo pile iz kutije, kaže Nikola: „Da ga fatam ili da ga ne fatam?” Kaže deda: „Fataj ga, fataj!” (smijeh) (Dunja, 45)

Gips

A ja sam ti imala gips...mene ti je moja baka, ja sam pet godina imala, baka me vozila kod sebe, ja sam silom htjela ići kod nje taj dan, i vozi me na biciklu odozada, znaš kako su starinski bicikli bili i ja sjela na gepek i gurnula nogu u kotač. I polomila nogu, imala sam dugo, šest mjeseci... mislim, ja sam bila jako zločesta kao dijete. (Dunja, 45)

Sudar

A kad sam se vozila s biciklom, mali bicikl sam imala, i vozala se do osmog razreda na tom malom biciklu, moj brat je otišao sa susjedom Željkom tražiti cvijeće, a ja sam morala ić' vidjeti gdje su oni otišli brat' cvijeće i to bez mene. Mene su ostavili doma. I tražim ih okolo po livadama i izleti mi, ja ne znam je l' se ti sjećaš, kod mame moje kad, ima ona ulica gdje Zdravko živi, kod Brankice, i tu sam izletila, odozgora sam izletila, kao nisi gledala, bila sam sigurna da sam dvaput pogledala, lijevo i desno i nije bilo auta i samo sam se našla u grabi prekoputa. Pokupio mi je bicikl, od bicikla mi je totaluku napravio, nisam više mogla...., Čekaj, baš te auto udario?" Da, baš me trknuo...slušaj priču dalje...meni ništa, frajer se, kak' sam ja prelazila, znači ja sam išla prek' ceste, iz ove ulice prelazim glavnu cestu, najgori dio koji mi je bio, ja sam bila prvi, drugi razred možda, i frajer kaže: „Ajde da ja vidim da je vama sve dobro, vi vježbajte!" I sad ti ja vježbam, vidi on da su meni ruke i noge dobro, a ovo dvoje s biciklima dolaze i gledaju ovak' u mene šta radim, a ja vježbam, a oni umiru. A što je najgore na tom je mjestu moja mama stradala, ona tu pločicu ima ugrađenu...ona je bila, sad ću ti lagat', da l' je bila trudna ili šta je bilo ne znam, auto ju je trknuo, na tom istom mjestu gdje je mene pokupio auto. Isto se spremala na neku svadbu, išla od susjede, frizuru joj radila, il' šta je bilo i frajer se pijan zaletio u nju i ovaj dio, tu ni nema svoj, ima pločicu. Al' onda njih dvoje, kako su se oni smijali... (Dunja, 45)

Kola

Kao klinci mi smo se igrali na dvorištu. Bila su kola i rude su imale drvene, i sad je tata moj to ostavio na sred dvorišta, i sad nas je bilo pet, šest kad smo se igrali, bilo nam je sunce, i prevruće nam je bilo, i htjeli smo ta kola pomaknuti, ne znam koliko se ti sjećaš, moj tata je imao ogromnu lipu i trešnju smo imali, pokraj te lipe, tak' da je tu bila ogromna hladovina, i mi smo tu htjeli nagurati kola, jel', a kak' nismo znali gospodarit' kolima, pobjegla su nam i direkt na cestu, a znaš kak' je kod nas ona, prije ceste je brijeg, i kad se to spustilo... a drvena ograda je bila, i raznijelo ogradu, prošlo kroz ogradu, prošla kola i proš'o motor. Da je naiš'o...mislim da bi i ost'o tamo. (Dunja, 45)

3. TRANSKRIPCIJA USMENIH PRIČA

Prikupljanje priča, odnosno, terensko istraživanje bio je jednostavan proces, dok je proces pretvorbe iz usmenog u pisani oblik bio mnogo složeniji, pogotovo zato jer općeprihvatljivog načina dekodiranja nema (usp. Marković 2010:65). Nepravедno sam podcijenila transkripciju i već pri transkribiranju prve priče pojavili su se brojni problemi, najveći je bio onaj: transkribirati sve od riječi do riječi ili izostaviti neke dijelove? Kada bih i izostavila one manje bitne dijelove, javila bi mi se grižnja savjesti osjećajući kako „uništavam“ ionako već, zbog neprirodnih uvjeta nastanka, „oštećenu“ priču. S druge pak strane, javljala mi se potreba (ili pak profesionalna deformacija) da ispravim ili izostavim poneku greškicu, ali ubrzo sam shvatila da su te priče savršene u svojoj nesavršenosti, jedinstvene i neponovljive te sam svaku odlučila pažljivo transkribirati čuvajući pritom njezinu autentičnost. Pogledajmo konkretan primjer:

Izgubljen novac

Mi išli u Dugo Selo, a baka je pravila kolače, kak' je pravila kolače, bio je Uskrs, nešto pred Uskrs, ili pred Božić, ne znam sad točno, imala je puno novaca i mi došli iz Dugog Sela, on je spremio novce u ormar, mi nismo znali, mi tražimo novce, deda i baba napravili paniku, deda i na policiju otišao, da mu je netko iz kuće odnio novce, velika je svota bila, i ode on kao, „Dobro gospodine!“, on zabilježio to, i baba tražila, e, tacne vadi one, iz znaš one komode kako ima, nakon par mjeseci nađe ona novce, vadi tanjure i ispadnu joj novci van. On je u komodu onu u dnevnom boravku koju imamo... (Dunja, 45)

Ovo je primjer „nedotjerane“ priče, priča je prenesena na papir u točno onom obliku u kojem je i snimljena. Bez intervencije u samu priču, točnije rečenicu, iznošenja konteksta i slično gotovo ju je nemoguće razumjeti. Za neupućena čitatelja ova bi priča bila ništa drugo nego gomila nabacanih misli i rečenica. Smatram da joj je intervencija potrebna, i upravo tada javlja se gore navedeni problem: kako je „dotjerati“, a pritom je ne uništiti?

Jedno od rješenja izgledalo bi ovako:

Mi išli u Dugo Selo, a baka je pravila kolače, kak' je pravila kolače, bio je Uskrs, nešto pred Uskrs, ili pred Božić, ne znam sad točno, imala je puno novaca i mi došli iz Dugog Sela, on (petogodišnjak) je spremio novce u ormar, mi nismo znali, mi tražimo novce, deda i baba napravili paniku, deda i na policiju otišao, da mu je netko iz kuće odnio novce, velika je svota bila, i ode on kao, „Dobro gospodine!“, on (policajac) zabilježio to, i baba tražila, e, tacne vadi one, iz znaš one komode kako ima, nakon par mjeseci nađe ona novce, vadi tanjure i ispadnu joj novci van. On je u komodu onu u dnevnom boravku koju imamo... (Dunja, 45)

Čuvajući autentičnost, samo sam na dva mjesta prilikom transkripcije „ubacila“ kontekst kojeg sam izdvojila zagradom, a od svoje prvotne namjere da posljednju rečenicu eliminiiram, budući da nije nositelj nikakve nove informacije, odustala sam jer priča nije samo informacija, ona je važna u kontekstu načina na koji pripovijedač oblikuje priču. Smatram da ove minimalne intervencije nisu narušile samu priču, odnosno njezinu autentičnost, a čitatelju je postala dostupnija i lakše shvatljiva. Ovakva intervencija ujedno je i maksimalna, odnosno, ni u ostale priče neću dirati više nego od prethodne. Osim problema sa „nevažnim dijelovima priče“, javio se još jedan, nipošto manji problem: što učiniti sa neartikuliranim zvukovima koji pridonose smislu cijele priče? Uzmimo za primjer sljedeću priču:

Kolo sreće

Plava fotelja...i Lucija kad je sjedala u to i gleda Kolo sreće... „Teta u“, k'o da ju sad vidim sjedi u fotelji, imala je onu šarenu smeđe s crvenim nekakvu suknjicu i roza majicu gore, mislim...boje su nam bile...i sjedi i gleda, gleda, ne trepće, i „Teta u!“, „Lucija šta gledaš?“ „Tetu u!“ To je ona doživjela kao da je to teško kad oni okreću. I Dnevnik poslije toga...Saša Kopljar...„Mama 'oćeš mi kupiti ovoga stjičeka?“ „'Oću Lucija, kako neću!“ (Dunja, 45)

U ovoj priči dvogodišnjakinja objašnjava što gleda na televiziji, kviz Kolo sreće za nju je bio „Teta u“. Prilikom transkripcije, neartikulirani zvuk naprezanja pretvorila sam u slovo *u* i još uvijek nisam sigurna je li to najsretniji odabir. Tim se problemima bavila i Elinor Ochs. Ona je, naime, razradila set simbola u transkriptima i odredila ustroj jedinica za transkribiranje koje pokrivaju najrazličitije situacije u kojima se uz verbalni pojavljuje i neverbalni aspekt govornog ponašanja (Marković 2012:61).

Nemogućnost prenošenja različitih izvanjezičnih elemenata pripovijedanja na papir, kao što su, primjerice, gesta, mimika i slično, nisam smatrala nekim problemom niti sam mislila kako ću izostavljanjem tih elemenata narušiti vjerodostojnost samih priča, međutim, prilikom transkripcije, imala sam potrebu istaknuti smijeh kazivača, a to sam činila na ovaj način:

Idemo doma

Onda ide s dedom u Dubravu, dođe Magdalena: „Bok strina ja sam ti došla!” Plače Magdalena, šta plače, šta joj je sad, pa jel' ju nešto boli, tužno plače, tužno... „A moj tata je tužan sad u Dugom Selu, ja bi išla svome domu!” Ništa, deda u auto, dvanaest sati, 'ajde Magdalena svome domu. (smijeh) (Dunja, 45)

Opravdano ili ne, smijeh kazivača smatram važnim dijelom priče, smijeh je ono što priču čini živom, ali govori i mnogo o samom kazivaču.

4. O PRIČAMA...

4.1. PRIPADAJU LI PRIČE IZ DJETINJSTVA KNJIŽEVNOM SVIJETU?

Priče iz djetinjstva uglavnom se javljaju spontano, za već spomenutim obiteljskim stolom, pa se postavlja pitanje možemo li nešto što se javlja onako usput, spontano smatrati književnim? Luthi, na primjer, smatra da iz tzv. *radosti pripovijedanja* izvire prava predaja (Zečević 1986:176). Slažem se sa Luthijevim zaključkom, međutim, ne proizlazi svaka priča iz puke radosti pripovijedanja, neke proizlaze da bi nešto poručile, nekoga poučile i nasmijale. Upravo te karakteristike koje čine priču čine i bilo koju drugu informaciju, i sasvim je opravdano pitanje Divne Zečević: *Kada informacija prestaje biti obična i postaje književna?* Priča je stavljena u nezahvalan položaj i činjenicom da se javlja svakodnevno, baš kao i obična informacija, ali da je ona ipak nešto više od obične informacije i da pripada književnosti, onoj usmenoj, pokušat ću dokazati primjerima. No, prije no što krenemo sa *uvlačenjem* priča u književni svijet, definirajmo pojam *usmenost*: prema *Pojmovniku suvremene književne teorije usmenost je pojam kojim se obilježava jedan važan medij očitovanja književnosti* (v. Biti 1997:400). Samorazumljivo je da je usmena književnost nastala puno prije pisane, i mnogi stihovi, te mnoge predaje i bajke koje poznajemo i danas, do prijenosa na papir, živjeli su *usmeno* prenoseći se s *koljena na koljeno*. Usmena književnost danas izumire što je, zapravo, i logično jer ono napisano duljeg je vijeka trajanja.

Međutim, usmena književnost, kao i pisana, pripada jezičnoj umjetnini i obje pripadaju društvenoj tvorevini (Perić-Polonijo 1980:350). Posebnost usmenih, odnosno *folklornih oblika*, jest u tome što imaju vlastitu *teksturu*, *tekst* i *kontekst*, pri čemu se tekstura odnosi na jezična obilježja, a kontekst na društvenu situaciju u kojoj se navedeni oblici koriste (Dundes 1980). No, imaju li priče iz djetinjstva ikakve veze sa usmenom književnosti i obilježjima koja ona nosi?

Pogledajmo sljedeće primjere:

1. *Pao je mrak i trebali smo Mikija zavezati, jer smo ga pustili da malo trči po dvorištu i Mikija nema...i tražili smo oko kuće i nema ga i nema ga, ti vičeš: „Mikiii, Mikiliškiii, dođi!“ I ništa. Onda te tata uhvatio za ruku i Mata i išli ste tu...i onda ste tražili svud okolo...ja ostala u kući i tražila po kući i dugo ste se zadržali tražeći ga i onda ste, ovaj, došli kući i ti si bila žalosna i nema Mikija i tata: „Vratit će se on kući spavat!“ I ja stala da, pored trosjeda da namjestim za spavanje i stanem na jastučić, tata uvijek pored kreveta bacio jastučić kad je zaspao i Miki ispod trosjeda...spava! (Miki; Marijana, 55)*
2. *Jučer mi je pobjegao pas preko ograde. Bila sam sigurna da je ne može preskočiti, ali on je nekako uspio. Sva sreća da je susjeda bila vani i uzela ga k sebi. Ne želim ni pomisliti kako je moglo završiti!*

Prvi primjer priča je iz djetinjstva dok je drugi obična informacija. Obje informacije, prenesene na papir, postaju tekstom koji ima i teksturu i kontekst. Također, obje su informacije nastale spontano i pripadaju svakodnevicu. Kako sada dokazati da prvi primjer pripada usmenoj književnosti? Pozvati se na Luthijevu radost pripovijedanja gotovo je besmisleno jer kako dokazati kazivačev osjećaj i kako dokazati da taj isti osjećaj nije prisutan i u drugom primjeru? Kao dokaze, kojima prvi primjer smještam u usmenu književnost, uvodim dva pojma: *vremenski odmak* i *prijenos*. Da bi neka informacija pripala usmenoj književnosti, potreban joj je *vremenski odmak*, odnosno, ona treba opstati, a opstat će samo ako je relevantna za kazivača i ako je on kroz vrijeme *prenosi* drugima, baš kao prvi primjer. Drugi pak primjer, trenutno pripada običnoj informaciji, vremenskog odmaka još nema, ali to nipošto ne mora značiti da ta informacija s vremenom neće postati književna. Dakle, prvi primjer pripada usmenoj književnosti, baš kao i prije spomenute pjesme i bajke.

Pogledajmo još jedan par primjera:

1. *Deda ode u ljekarnu, Magdalena bolesna, po sirup, „Ja bi treb'o sirup za curicu!” (smijeh)*
(Sirup za curicu; Dunja, 45)
2. *Ivana je bila bolesna pa je deda otišao u ljekarnu po sirup.*

I ovdje je prvi primjer priča iz djetinjstva dok je drugi obična informacija. Oba su nastala spontano i pripadaju svakodnevicu, a od prethodnih primjera razlikuju se u kvantiteti, odnosno, sastavljeni su od svega jedne rečenice. Kako dokazati da je prvi primjer uopće priča i da pripada usmenoj književnosti? Iako se radi o samo jednoj rečenici, ona je, kao i svaka druga „prava“ priča ili *pripovjedni tekst*, rekapitulacija prošlog doživljaja s nizom događaja koji su se doista odigrali (usp. Labov 1984:50): Magdalena je bila bolesna, djed je išao u ljekarnu i tražio sirup za curicu. Prema Labovu, pripovjedni se tekst sastoji od najmanje dviju rečenica, međutim, navedeni se primjer prilikom transkripcije mogao konstruirati i drugačije, primjerice: *Deda ode u ljekarnu, Magdalena bolesna, po sirup. „Ja bi treb'o sirup za curicu!”* i u takvom bi obliku zadovoljio i kriterij kvantitetskog minimuma. Na sadržajnoj pak razini lako je uočljiva radost pripovijedanja: zbunjenost glavnog lika priče izazvala je smijeh kazivačice koji je pak razlog prijenosa priče kroz vrijeme. Dakle, i ovaj primjer, prema svim kriterijima, pripada usmenoj književnosti. Naravno da se takvo objašnjenje može činiti prejednostavno, ali za potrebe ovoga rada omogućuje, ako ne posve precizno, onda barem okvirno, određenje jedinica istraživanja (priče).

4.2. „VELIKE“ I „MALE“ PRIČE: životna priča, životna povijest, osobna pripovijest, pripovijest o osobnom iskustvu

Priče o životu, za razliku od predaja i bajki (usp. Bošković-Stulli 2006:22), dosad nisu imale povlašten status u tradicionalnim proučavanjima usmenih narativa, tek u novije vrijeme javlja se teorijski i istraživački interes za takav tip pripovijedanja, pa je sasvim razumna i pojavnost raznovrsne terminologije. Najčešći termini koji se koriste u literaturi su životna priča (*life story*), životna povijest (*life history*), osobna pripovijest (*personal narrative*) te pripovijest o osobnom iskustvu (*narrative of personal experience*). Priče o djetinjstvu (i priče iz djetinjstva) priče su o životu, odnosno, malo preciznije, o jednom dijelu života i ne bi bilo nimalo pogrešno nazvati ih bilo kojim prethodno navedenim terminom, ipak, s nekim terminima, valja biti oprezan. Oko koncepta *životne priče* bilo je dosta prijevora. Charlotte Linde, primjerice, smatra da se životna priča manifestira u usmenoj komunikaciji te da je diskontinuirana, fragmentirana, promjenjiva, dinamična jedinica koja se manifestira u različitim kontekstima, u koautorstvu s različitim ljudima u dugom vremenskom razdoblju. Životna je priča, u svakodnevnom diskurzu, nešto što svatko od nas „ima“. Međutim, nije svaka priča dijelom repertoara životnih priča već su to samo one priče koje se ponavljaju dugo vremensko razdoblje. Kreiranje koherentnosti životne priče kroz vrijeme kao njezino svojstvo odaje važnu odliku životnih priča, a to je njezina društvena konstruiranost. Tako definiran i korišten termin životne priče na manifestnoj razini u svakodnevici vrlo je blizak domaćem određenju *pričanja o životu* ili pričanjima o djetinjstvu. Međutim, ono što razlikuje koncepte životne priče i pričanja o životu jest prije svega to što koncept životne priče predmnijeva usredotočenost na proces njezine *kohezije* na razini priče kao cjeline u duljem vremenskom razdoblju i njezina pripovjedača, dakle, svojevrsne cjelovitosti koja upućuje na konstruiranost života izvana. Koherentnost u životnoj priči, smatra Linde, vlasništvo je teksta; to proizlazi iz odnosa dijelova teksta jednog prema drugomu i dijelova teksta prema cjelini, kao i odnosa teksta i ostalih sličnih tekstova. Koherentnost nije apsolutno vlasništvo nesituiranog teksta, već se mora razumjeti kao sudioništvo govornika i recipijenta. Pričanja o životu označavaju drukčije poimanje priče, priče kao nečega što nas neprestano okružuje i što izrasta iz razgovora, što često jednostavno samo pričamo i živimo, nekad jednom, nekad u više navrata, nekad kratko, a nekad dugo vremensko razdoblje. Prema tome, pričanja o životu kao koncept ne predmnijevaju primarno koherentnost fragmenata ispričovijedanih u duljem vremenskom razdoblju, nego se pričanje promatra kao aktivnost, a priča je produkt te aktivnosti.

Pričanja o životu bitno se razlikuju od životne priče i po tome što su životne priče priče o neposredovanom iskustvu, odnosno, osnovno im je tumačenje točka o govorniku, a pričanja o životu, i kada su dijelom osobnog, ponovljivog ili jednokratnog repertoara, mogu biti preuzeta iz druge ruke, odnosno, mogu pripovijedati i posredovano iskustvo (usp. Marković 2012: 134). Prema svim navedenim odrednicama, priče iz djetinjstva možemo smatrati i životnom pričom i pričom o životu. I koncept *životna povijest* donio je neke prijepore. Linda Dégh životnu povijest definira kao priču „koja može biti usmeno ispričana u izravnom intervjuu i strukturirana prema pripremljenom upitniku“, priču koja može biti i „proizvod intenzivne analitičke konverzacije između istraživača i ispitanika“, „može nalikovati i spontanoj naraciji u kojoj istraživač umanjuje svoj utjecaj na prirodni kontekst“, pri čemu smatra da je posljednja situacija „poželjnija od folklorističkog fokusiranja na ljudsku kreativnost“ (usp. Marković 2012: 123). Mirna Velčić koncept životne povijesti naziva *povijest o životu* i smatra da su to usmena kazivanja koja se pripovijedaju u svrhu istraživanja tzv. biografskih modela (usp. Velčić 1991: 67). Odrediti priču iz djetinjstva kao „veliku“ priču, odnosno, životnu povijest bilo bi nesmotreno, međutim, smatrati je dijelom životne povijesti sasvim je opravdano. No, prihvatimo li pak Bausingerovu tezu da je životna povijest konstrukcija jer pojedinci u pravilu nikad ne konstruiraju život kao cjelinu, kao povijest s početkom i krajem, tada se termin priča o djetinjstvu, u smislu ravnopravnosti, približava terminu *životna povijest* (usp. Marković 2012:127). Termine *osobna pripovijest* i *pripovijest o osobnom iskustvu*, koje bismo bez razmišljanja odredili kao istoznačnice, neki autori ipak razlikuju. Najvažniji kriterij njihova razlikovanja jest taj što su pripovijesti o osobnom iskustvu često shvaćene kao pripovijesti koje se pričaju prvi put, ili kao one za koje je nebitno pričaju li se prvi put ili se ponavljaju, koje se mogu i ne moraju prepričavati u drugim pripovjednim kontekstima. One su „male“ priče o osobnom iskustvu koje, prema nekim autorima, pripovijedaju neki izvanredan, neobičan događaj ili još „manje“, svakodnevne aktivnosti. Prema Labovu i Waletzkyju pripovijesti o osobnom iskustvu svakodnevne su, nevjeste izvedbe nesofisticiranih govornika koje su elementarni oblik narativnog izričaja, a određuju se i kao prototipovi narativnih aktivnosti (usp. Marković 2012:140). Nedostaci takva pristupa i korpusa najočitiiji su iz folklorističke perspektive koja folklornu priču, pa i onu o osobnom iskustvu, vidi ponešto „neobičnije“, tradicionalnije. Takav pristup pripovijestima o osobnom iskustvu nije mogao biti prihvaćen u folkloristici s kraja 70-ih i 80-ih godina prošloga stoljeća jer nije mogao pružiti argumente za prihvaćanje priča koje tematiziraju osobna iskustva i sjećanja, a nemaju ponovljiv obrazac, u arbitrarnu obitelj zvanu folklorni pripovjedni žanrovi.

Ipak, folklorist Richard Bauman u drugoj polovici 80-ih i kasnije koristi termin pripovijest o osobnom iskustvu koji objedinjuje upravljanje očištem i odnos između priče i pripovijedanog događaja da bi pomirio ta dva interesa i pogleda na pripovijedanje, osobno i iskustvo (usp. Marković 2012:141). Godina 1977. bila je prijelomna za nepovratan akademski prodor osobnih pripovijesti kao folklorističkog predmeta, a tomu je najviše pridonijela Sandra Dolby Stahl. Paradoksalno zanimanje za osobne pripovijesti prema ključu „više tradicije, manje inovacije“ kao preduvjetu tretiranja osobnih pripovijesti „kao folklor“, perpetuiralo se kao trajni nedostatak zanimanja za taj oblik pričanja o životu, neprestano se koncentrirajući na pripovjednu okaminu u vremenu i prostoru. Stahl zaključuje kako prevlast tradicionalnih elemenata, nad onim inovativnim, osobnim pripovijestima može osigurati naziv folklor. Razlog je tomu, možda i uvjetovanje da osobne pripovijesti kao žanr predmnijevaju ulazak potencijalnih osobnih pripovijesti u pripovjedačev repertoar kao ponovljiv obrazac dok neki drugi oblici osobnog pripovijedanja o vlastitu iskustvu, koji imaju potencijal ulaska u repertoar, ali u njega iz nekog razloga ne uđu, ne spadaju u žanr osobne pripovijesti kako ga vidi folkloristika. Iz spomenutog određenja osobnih pripovijesti kao pripovjedačeva repertoara, odnosno ponovljivog obrasca, proizlazi nekoliko skupina problema, naime, ispriповijedani sadržaj može u različitim situacijama biti žanrovski različito oblikovan, zatim, potpuni uvid istraživača (ali i pripovjedača) u individualni repertoar nije moguć, osim toga, uvjet ponovljivosti nekog pripovjednog sadržaja otvara i pitanje učestalosti pripovijesti koja je dijelom repertoara, kao i vremenskog isječka u kojem je njegovim dijelom, repertoar osobnih pripovijesti sastoji se i od aktivnih (onih koje učestalo pripovijedamo) i neaktivnih pripovijesti (koje možemo ili smo ih mogli ispriповijedati). Sve ove dileme upućuju na nedostatnost žanrovskog koncepta. Najvažniji je nedostatak potpuno isključivanje pripovijesti koje tematiziraju posredovana iskustva jer naše osobne pripovijesti mogu, a često to i čine, prepričavati druge osobe. Unatoč ovim distinkcijama, i osobna pripovijest i pripovijest o osobnom iskustvu „manji“ su oblici pričanja o djetinjstvu.

No, bile priče o djetinjstvu „velike“ ili „male“, svaka je vezana za sjećanje na:

- a) vlastito, neposredno iskustvo, primjerice:

Plišani psić

E onda smo išli mi jednom na novogodišnji, božićni sajam, tamo na Velesajam, pa uvijek si gledala sve ono, al' nisi imala baš ono da hoćeš da ti se kupi, „Ako imamo novaca vi mi kupite, ako možete kupite mi, kako vi hoćete.“ Onda smo ti kupili plišanog cucka malog. „A to je onaj na baterije što je iš'o!“ Da, i kad smo ga donijeli kući tata upali da on skače, a ti plačeš. „Neću da skače, pusti ga!“ „Ma da?!“ E da, kad je šutio onda si se igrala s njim, a čim bi ga on...skak'o onako, onda si plakala! (Marijana, 55)

- b) vlastito iskustvo slušanja priča i njihova prenošenja (pri čemu se, dakle, radi o posredovanom iskustvu iz druge, treće ili četvrte ruke), primjerice:

Tuljan

A je l' ti znaš kad su oni išli u zoološki...prije hrpu godina...kad je išao Marko, Anamarija, Ivana i Marko, i oni išli u zoološki vrt...i sad kako Marko priča ekavicom, ne, Anamarija je bila, pa nije bio tuljan nego foka...i sad bila bučna valjda ta foka i Anamarija kaže: „Ajde ćuti bre!“, kaže Nikola: „Nemoj pričati, u Hrvatskoj si kao, moraš pričati hrvatski, ne moraju svi znati da si iz Njemačke!“ (Dunja, 45)

Priče mogu biti ispričane u prvom, drugom ili trećem licu, odnosno, naratološkim rječnikom, pripovjedač može biti:

- *heterodijegetički* (ako se ne pojavljuje kao lik u zbivanju o kojem pripovijeda), primjerice:

Sirup za curicu

Deda ode u ljekarnu, Magdalena bolesna, po sirup, „Ja bi treb'o sirup za curicu!“ (smijeh) (Dunja, 45)

- *homodijegetički* (ako se javlja u priči kao svjedok), primjerice:

Nesanica

A tata te udario, nije ovaj, nisi htjela zaspat', jel', i on se probudio, i udari te, da spavaš, da šutiš, da spavaš i drugi dan je završio na Velebitu, bio je rat, i isto je bilo prvi i zadnji puta da te udario u životu. (Marijana, 55)

- *autodijegetički* (ako je glavni lik priče), primjerice:

Autom u grabu

Ja sam vozila auto u vrtu pa sam u grabu, kad smo bili u vrtu, ja, kol'ko sam imala, četiri, pet godina, mene deda stavio, iz vrta na cestu idemo, i ja vozim, vozim, vozim, i mi lijevo u grabu, poslije još dva sata se izvlačili (smijeh). (Marta, 20) (usp. Biti 1997:320).

4.3. INTERAKTIVNOST

Pričanje je društvena aktivnost u kojoj pripovjedač (kazivač) kazuje priču slušatelju. Pričajući priču, govornik se nameće u središte razgovora, prisvaja za sebe moguće promjene u redu govorenja i zahtijeva od prisutnih da se ponašaju kao neravnopravni sudionici razgovora; time on podliježe utvrđenoj društvenoj obvezi da ispriča priču koju vrijedi pričati i da je ispriča u skladu s pripovjednim konvencijama svoje društvene grupe. I pripovjedač i slušatelji za vrijeme pričanja igraju uloge. Pripovjedač je prisiljen „glumiti“ pripovjedača; on mora strukturirati svoju priču konvencionalno, uključiti odgovarajuće tipove informacija i osigurati da slušatelji dobiju dovoljno putokaza u vidu retoričkih i parajezičnih ključeva, koji će im pomoći da shvate što on smatra „o čemu“ je njegova priča. Istovremeno, ostali prisutni moraju igrati ulogu slušatelja.

Oni ne smiju računati na sudioništvo u razgovoru u trenucima u kojima bi inače bilo dozvoljeno, niti smiju prekidati pripovjedača, osim da postavljaju pitanje ili daju primjedbu (usp. Polanyi 1984:79). Međutim, interakcija ponekad može biti od presudne važnosti prilikom konstruiranja priče i, kada se ona dogodi, vrši sljedeće funkcije:

- a) *objašnavateljska* (funkcija koja služi razjašnjenju nekih nejasnoća ili konteksta):

Jankić

Dunja: *Trudna s Lucijom..., Strina kad ćeš rodit' Jankića?", a ono Lucija umjesto..., Je l' to sad taj Jankić?" (smijeh), pa reko nije, to je Lucija. „Aha, a kad će onda Jankić?"*

Brano: *Tuto je uvijek rekao: „Rodit će Jankića!“*, ili:

Doktorica Vesna

Marijana: *Onda si se puno igrala doktorice Vesne. Baka i deda su bili stalno tu kad je Nijemce palo...i onda si bila stalno doktorica Vesna.*

Ja: *Zašto Vesna?*

Marijana: *Pa Vesna Bosanac je bila u Vukovaru onda doktorica.*

Ja: *Ma da?*

Marijana: *Ona je bila najpopularnija onda doktorica...mjerila si im tlak, pa slušaš srce...imala si, ja ti kupila torbicu sa dječjim onim slušalicama, za tlak, za reflekse onaj čekić i onda si se tog stalno igrala.*

- b) *suradnička* (funkcija koja se ostvaruje u situacijama u kojima obično dva kazivača zajedno oblikuju priču)¹:

Rašiveni zeko

Marijana: *S Andrejom si se igrala, kako si bila dobro dijete, šutiš, šutiš, ne čujem vas, i ja dođem na stepenice i vas dvije uzele zeku i rašile ga da vidite šta je unutra i sve te spužvice po stepenicama ste razbacale.*

Kruno: *I ošišale barbiku.*

- c) *neslagalačka* (funkcija koja se javlja u situacijama kada se slušatelj, koji je upoznat sa pričom, ne slaže sa kazivačem):

Zdrav ručak

Dunja: *Ili ručak, ruča Magdalena... „Šta ima bako za ručak?“, baka: „Juhe, sosa, mesa...“, „Aha, sve po redu, a je l' to, bako, zdravo?“*

Brano: *Ne, samo kad nije volila onda je pitala.*

Dunja: *Ne, za sve je ona ispitivala prije nego što je sjela: „Je l' to, bako, zdravo?“*

¹ Objašnjavateljsku i suradničku funkciju preuzela sam iz doktorskog rada Eveline Rudan Kapec (2010: 143-147). U radu se spominju još i poticalačka, potvrđivalačka i nadovezivalačka funkcija, a kao novu vrstu funkcije uvela sam tzv. neslagalačku funkciju.

Iako upadice drugih često ometaju kazivača i time utječu na kvalitetu priče, prethodni primjeri dokazuju da upravo interakcija, iako spontane naravi, često „spasava“ priču: određuje joj kontekst, nudi objašnjenje, potiče na druge priče i upotpunjuje iskaz.

5. IDENTITET KAZIVAČA

5.1. PRIČA O DJETINJSTVU – DIO ŽIVOTNE PRIČE I MJESTO OBLIKOVANJA IDENTITETA

U prethodnom se poglavlju pokazalo kako se priče o djetinjstvu (i priče iz djetinjstva) smatraju dijelom životne priče, životne povijesti, a kao takve, nosioci su kazivačeva identiteta. Eakin zaključuje kako su *sebstvo* i priča komplementarni, međusobno konstituirajući aspekti jednog procesa oblikovanja identiteta, pa prema tome, priča nije samo prikladan oblik izražavanja identiteta nego je i njegov sadržaj (Eakin 1999:100). Vodeći se tom činjenicom, prilikom istraživanja zamolila sam dvije kazivačice da mi ispričaju onaj dio vlastite životne priče koji se odnosi na djetinjstvo. Za razliku od sažetih priča o djetinjstvu, svojevrsnih rascjepkanih fragmenata i sjećanja iz djetinjstva, ovako oblikovana priča o djetinjstvu, izrečena u cjelini, od rođenja do svršetka (odnosno, do one fluidne granice koju svaki kazivač proizvoljno povlači prema svom osjećaju), otkrila je mnogo više o samom identitetu kazivačica. U ovom će poglavlju priče biti promatrane kao dio autobiografije. Podsjetimo se, autobiografija je pripovijest u prvom licu i o zbiljskim događajima iz života kazivača, a govoreći o njoj, Mirna Velčić istaknula je kako je ona i više od toga, ona je prostor druženja tekstova različitih kvaliteta – i teorije i fikcije i svakodnevne usmene ili pisane prakse – prostor koji logikom međusobnog presijecanja tekstova i takvom svojom unutrašnjom dinamikom neprekidno istražuje mogućnosti i granice svojih dijaloga (usp. Velčić 1991: 9).

Pogledajmo prvi primjer:

Dunjina priča o djetinjstvu

7.4.1969. u Zagrebu u Vinogradskoj bolnici sam se rodila. Odrasla sam na selu, u siromašnoj obitelji, sa bakom, tatom, mamom i bratom. Bili smo sretni kad je bio sv. Nikola, kad je bio Božić, kad je bilo svega. Radili smo puno na polju, jako puno se radilo, škola i rad. Morali smo kopati, morali smo sušiti sijeno, poslije škole, onda tek zadaća. Moje djetinjstvo je u principu bilo rad, bilo je tu nešto malo uživanja, igranja, znali smo uživati bolje nego sad. Znali smo iz ničega napraviti igru, nisu nam trebale kupovne igračke, mi smo sebi igračke sami radili, od blata smo radili igračke, štapovi za pecanje su nam bili isto sami izrađeni, nismo imali, nisam imala kao dijete nikad puno igračaka, eto, prvu igračku sam dobila, čupavog zeca, jer mi je rođendan pao na Uskrs, to mi je kupila preko susjeda, da, sjećam se, dobila sam za osmi rođendan tog zeca, to mi je bila prva igračka koju sam ja imala.

Kazivačica je svoju priču, posve očekivano, počela navođenjem datuma i mjesta rođenja. Navela je članove svoje obitelji, istaknuvši pritom njihov materijalni status. Vjerojatno najljepše uspomene vezane su joj uz blagdane, poput Sv. Nikole ili Božića. Dani su joj bili ispunjeni radom i školskim obvezama, no priznaje kako je više uživala nego danas. Otkrila je kako je prvu igračku dobila za osmi rođendan, preskočivši (barem u ovom dijelu) detalje vezane uz raniju dob.

Bicikl sam vozala tuđi, isto tako, nisam nikad imala svoj bicikl, uvijek sam nasljeđivala od nekog, to je tako bilo na selu, odjeća se nikad nije kupovala, isto se nasljeđivala, nije mi bio problem nositi tuđe stvari, nikad mi to nije bio problem jel mama nije imala novaca, tata je samo radio, mama nije nikad radila, ona se brinula za životinje, jel', krave, svinje, što smo imali, od čeg smo živjeli ustvari, kokoške, imali smo puno zemlje za raditi tako da vremenski smo jako radno proveli djetinjstvo, ali smo znali uživati u tih par minuta slobodnog vremena što smo znali imati, znalo je biti puno duhovitih situacija, znala nas je baka tražiti često, mene i brata, kad smo trebali ići, ne znam, tipa, okrenuti sijeno, osušiti sijeno ili pokupiti sijeno...i onda smo znali otići igrati se pa ne ić' raditi i tako, uglavnom, uvijek je zadaća bila navečer, učenje poslije, kad se obavi...pogotovo proljeće, treći, četvrti, peti mjesec kad ima za raditi poljoprivrednih...kopati, i tako. Uvijek je bilo prvo rad, obavi za dana kad se vidi, pa onda poslije...a živjeli smo u kući drvenoj, u toj kući sam živjela do osamnaeste godine, svi smo spavali u jednoj prostoriji, ne znam da li možeš zamisliti to uopće, nismo imali wc, nije bio kućni wc, bio je poljski wc, bila je ta jedna velika prostorija, tu je bila spavaća soba i tu smo svi spavali, znači tata, mama, Darko i ja, baka je imala svoju sobu neku malu i kuhinja, i to je bilo to. Tu smo mi živjeli do, ja do moje osamnaeste, Darko znači do dvadesete godine smo živjeli u toj staroj kući, onda je tata prod'o neki komad zemlje, i onda je išao radit' kao veće jel nas četvero bilo u jednoj prostoriji.

Tak da, život mi je dosta siromašan, al' mislim da sam više uživala u djetinjstvu nego što današnja djeca uživaju, uz sve ove komocije koje imaju. I više znam cijeni život nego što ga oni cijene. Ja sam radila, cijeli život radim. Meni nije niš' novo ne imat novaca, to sam, rodila sam se s tim da nemam novaca, na primjer, da nemaš za platit' režije, da skupljaš, jel je život takav kakav je. A djetinjstvo, samo djetinjstvo eto, provedeno u radu. Škole, odlazak na Sljeme sa razredom.

Višeput ističući svoju materijalnu situaciju, kazivačica je stavila naglasak na tešku stranu svog djetinjstva. Opisala je kuću u kojoj je odrastala, a budući da je narav autobiografskog akta da pripovijest o sebi podrazumijeva također i pripovijedanje o drugima i da je nemoguće zamisliti vlastitu biografiju u kojoj se ne bi susretale biografije drugih bića, kazivačica je opisala i čime su se bavili njezini roditelji (usp. Velčić 1991: 38). U ovom nam je dijelu kazivačica eksplicitno otkrila da ju je takvo djetinjstvo profiliralo u osobu kakva je danas i da zna cijeni život više no što ga cijene drugi.

Prvi put sam izašla van sa sedamnaest godina, kad me tata pustio. I to ga nagovarala tjedan dana da me pusti da idem sa prijateljicama van, u kino. Vrijeme kad sam se morala vratiti doma, bavila sam se folklorom, i to u osnovnoj školi, dok je bio u folkloru još, Bože pomози, kad sam prešla u srednju školu onda ide, naravno, trebalo se ići u veći folklor, onda mi tata nije dao više da idem. Jer je to, kakti, bilo navečer, poslije deset, onda prijevoz, nema tko doći po tebe, nismo imali auto, nema autobusa, nemaš kak' doć' doma, pa nećeš ić' pješice četiri kilometra, jel od škole moje do mene ima četiri kilometra pješice. Kad ideš to ti treba dva sata da bi doš'o do doma, sat i pol, ovisi kakvom brzinom ideš, daleko je uglavnom. I onda mi nije dao jel nisam se imala kak' vraćati. I to mi je stravično žao što nisam nastavila s tim folklorom. Baš mi je žao zato. Eto tako, onda igre na snijegu, snijeg, zime, i vrijeme je bilo drugačije u ono vrijeme nego sad. Snijega je uvijek znalo biti, do vrata, i to su bile onda igre na snijegu, praviti one iglue, i tunele po dvorištu kad je veliko dvorište onda možeš uživati, na selu je zakon kad je snijeg. I sad kad pada snijeg kod njih ima jako puno snijega, samo ga nema tako često. A onda ga je bilo svake godine. Ja se sjećam, jedne godine je bila zaleđena cesta, ja sam bila peti, šesti razred, i išla pješice u školu, i onda znači tih četiri kilometra kad pređeš pješke po onom ledu, mi došli u školu, kaže nema nastave. Aj nazad. I onda nazad pješke. Mi nismo znali da nema škole, nije bilo telefona, nije bilo mobitela, nije bilo obavijesti na televizoru, e sad nema škole, nastave ili nešto, k'o sad recimo, sad ti jave na internetu. Nikoli na internet napišu nemaš prva dva sata, dođi na treći, toga nije onda bilo, a mi nismo znali kad je nešto prekinuto, kad nešto ima ili nema. Ideš pješice, i četiri kilometra pješaciš i onda te vrata nazad (smijeh), kaže nema nastave, mi došli u školu, a profesori, oni nemaju kak' doć'. Ali je, uglavnom, to sve bilo igra. Zanimljivo je to kad čovjek nije vezan, nemaš mobitel, kažem ja mobiteli ne znače puno, znače puno, ali nema druženja puno, svi su se, više smo se družili mi djeca. Više smo se igrali.

Znali smo u blatu, pada kiša, mi se s blatom znamo igrat', znamo, pravimo kolače, ili ne znam, ideš, velim, pecali, imali smo potok, pokraj moje kuće ima jedan potok i onda smo tu znali ići pecat' ribe, mo'š mislit' šta ćeš upecat', al' nema veze, mi smo pecali ribe. Tak da je to, za razliku od sadašnjeg, ne znam kako bi se mladi sad igrali da nemaju sve to. Nama nisu trebale tačke, nama nisu trebale sjekire, mi smo sve to imali i sami smo si napravili od drveća, nikad nismo znali šta znači... pogotovo Darko i ja.

Kazivačica je u daljnjem pripovijedanju napravila vremenski odmak i krenula sa dogodovštinama u tinejdžerskoj dobi, postavljajući fluidnu granicu djetinjstva na sedamnaestu godinu života. Ondašnje vrijeme, u kojem nije bilo napredne tehnologije, kazivačica je usporedila sa današnjim vremenom, ističući kako je osjećaj slobode koji je postojao tada, suvremenom tehnologijom ukinut. Druženje je još jedna pojava koja je danas, prema njezinu mišljenju, gotovo iščezla, a njihova maštovitost bila je neusporedivo veća od maštovitosti današnje djece.

Ja, kad je dobio bicikl to je bilo, ono, opće narodno veselje. Kad su mu kumovi krsni kupili bicikl, e onda je on naučio voziti pa uči i mene voziti bicikl, a meni prevelik, naravno, kad je on stariji i veći bio od mene, meni je bio prevelik taj bicikl. E onda sam ja naslijedila njegov mali, al' me nije imao 'ko učit' vozit' pa sam...prvo, kakti, muško dijete, moraš prvo njega naučit' voziti, a ti se, Dunja, uči sama. Izubijala sam se sva, noge sam si sve znala porazbijati dok sam se..., al' sam se naučila prije njega voziti. Njega su držali... Da se sad moram vratiti nazad u te godine, ne bi mi bilo problem, uživala sam u svom djetinjstvu, bez obzira što sam ga provela radeći. Radila sam odmalena.

Ovaj je dio priče posebice zanimljiv, naime, kazivačica je detaljno opisala zgrade koje je doživjela na biciklu, a nije navela dva događaja koja je ispričala prilikom asocijativne metode istraživanja autobiografskog pamćenja (poglavlje 2.2.). Podsjetimo se, jedan od događaja nezgoda je na biciklu prilikom koje je slomila nogu. Budući da je čak šest mjeseci bila u gipsu, to je događaj koji se sigurno ne zaboravlja, međutim, kazivačica ga je, slučajno ili ne, izostavila. Drugi događaj bio je sudar sa automobilom prilikom kojeg je, nasreću, uništen samo bicikl. Postavlja se pitanje zašto relevantna priča u jednom trenutku, postaje irelevantna u drugom, a mogući odgovori ponudit će se kasnije u radu.

Imala sam operaciju oka, prvu sa pet godina, drugu sa, sedmi razred sam išla, sa trinaest, četrnaest godina. To su mi bili najgori, ajmo reć', dani. E onda mi je u bolnici, kad sam bila u bolnici, onda su mi donosili..., lutku sam recimo dobila, koja i dan danas stoji tamo kod moje mame. Kao da budem dobra, da ne plačem, jel kak' su oči operirane... taj prvi put sam bila mjesec dana u bolnici. Dugo su trajale terapije, poslije vježbe te, i tako.

A kak' sam ja bila mala, a mami je bilo nezgodno putovati daleko svaki dan meni na vježbe, onda sam ja vježbe tamo odradila. A kad sam išla kasnije, kad sam ovo lijevo oko operirala, onda sam išla sama. Jel onda sam bila već veća, mogla sam sama na vježbe, pa mi je kraći trajao period operacije. Kad je prošla operacija, kad mi je oko malo splasnulo, onda sam ja išla odma' doma pa sam na vježbe dolazila. Tak da, eto, to su ti dijelovi koji su, ono, teški. Recimo, Darko dobije mums i ja ga dobijem. On dobije ovak', tu ima dvije kvržice, ja sam ovakva, k'o medo, tu sva bila puna, ne mo'š glavu vrtit', nemaš kud. E to mi je bilo najgore, kad sam bila bolesna i nisam mogla ić' van. Pogotovo ak' je bilo sunce, ak' je bilo lijepo vrijeme, ovi se igraju vani, ja njih kad čujem, njih pet, šest kad se skupi, a ja ne smijem ići van. Najljepše mi je bilo onda kad je padala kiša pa se ne može van. Al', eto, to su stvarno dani koji se ne mogu zamijeniti ničim. Nikakvim kompjuterima, internetima, ničim. Mi sami izmišljamo, igramo... Ova omladina nema pojma o igrama, ne znaju se ni običnog skrivača igrati, a ne onaj gumi-gumi, badminton. Znali turnire raditi sa tim gumi-gumi, skupi nas se četiri, pet, i dečki su skakali, i dečki se igrali sa curama. Nebitno, mi s njima nogomet, oni s nama gumi-gumi. To je uvijek bilo, nikad nije bio problem što se igramo zajedno i dogovarali smo se, aj mi ćemo se igrati ovoga sad, pa sutra ovoga. Uvijek su bili dogovori... a sad sjedne na kompjuter, ni ne igra se više. I onda je bilo, ljeto je, ljetno vrijeme, praznici, najgori su bili ti praznici. Pokupiš sijeno i nemaš više ni posla, nemaš šta, nemaš novaca da ideš na more, nemaš, šta more, nisam ni znala kako more izgleda dok nisam bila na maturalcu u sedmom razredu. Onda sam vid'la prvi put more, nisam ni znala kako more izgleda.

Kazivačica je u ovom dijelu govorila o, kako sama kaže, najtežim danima djetinjstva. Zbog operacije oba oka, dugo je vremena provela u bolnici, a lutku koju je dobila od mame i danas čuva kao uspomenu na te dane. Međutim, usprkos brojnim nedaćama, kazivačica opet ističe kako su to *dani koji se ne mogu zamijeniti ničime* i da se današnja mladež ne zna igrati kao što su se oni igrali.

I onda smo se igrali, izmišljali igre, pa radili i sranja, naravno. Definitivno smo radili i sranja, to je tak' normalno. Igrali smo se na kolima, ne znam šta smo pravili. Bili smo, znači, šesti razred, ja peti, šesti, Darko znači sedmi, osmi, on je dvije godine stariji. Ta njegova ekipa, i igrali smo se na kolima. Al' nam je bilo sunce, bilo je lijepo vrijeme pa nas je sunce jako pržilo pa smo mi ta kola htjeli odvesti u hlad. Međutim, to su bila ona starinska kola koja, naravno, mi djeca, kakvi smo, trinaest, četrnaest godina dečkići, ipak nisu mogli s time vladati i cesta je glavna i ode kroz ogradu sve na cestu. Kola otišla i mogli smo ubiti motoristu. Ali nismo, sva sreća. Ost'o čovjek živ, zakasnio je par sekundi. Al' je bilo tarapane poslije.

Vratimo se na prije postavljeno pitanje o relevantnosti, odnosno irrelevantnosti pojedinih priča. Kazivačica je odlučila ispriповijedati priču o kolima koja su zbog njezine nepažnje i nepažnje njezinih prijatelja završila na cesti. Istu tu priču ispriповijedila je i prilikom asocijativne metode istraživanja autobiografskog pamćenja, međutim, zašto onda nije spomenula i one dvije priče vezane uz bicikl? Ako odbacimo mogućnost da ih se jednostavno nije sjetila u tom trenutku, jedino što preostaje za zaključiti jest kako je kazivačica to učinila svjesno, a svaka rasprava o tome zašto je to učinila, bila bi neutemeljena i samim time vrlo nestručna.

Batina sam dobila triput u životu. I to od tate. Mama me nije nikad udarila, tata me tuk'o. Tata me udario jednom, išla sam u malu školu i nisam došla na vrijeme kući jer sam išla iz škole i navratila sam kod dede i bake. A mala škola nam je bila di nam je bila i velika škola, jel', poslije. I onda se meni nije dalo čekati autobus, taj koji je nas vozio doma i ja sam krenula pješke, ali sam u međuvremenu skrenula kod bake i dede na ručak pa sam došla kasno, nisam došla s autobusom kojim sam trebala i tata se naravno zabrinuo, i onda kad me deda dovezao doma onda sam dobila batina. Jednom sam zakasnila s folklorom, onda me isto tata istuk'o. Ja sam došla oko pola dvanaest, a trebala sam biti doma do jedanaest. A to je ustvari sad meni dobro, ja sad kad razmišljam o tome. Ja nemam naviku kašnjenja. Ja ne volim kasniti, ja čak volim doći i prije. Tak' da ja znam nekad reći, i tati kad mu sad kažem: „Čuj, stvarno si dobro napravio što si me nalupao, bar nešto, jel' ja sam naučila da ne kasnim.“ Meni se u mojih dvadeset i pet godina šta radim nije dogodilo nikad, jednom sam zakasnila na posao, ali sam fulala cijelu smjenu, to sam baš zakasnila skroz (smijeh). I nikad, nikad više nisam, ne, stvarno mi se nikad nije desilo da kasnim. I to je tipa toga. I volim, i sad tražim od mojih cura da se zna di su, šta rade, čisto da ja imam mir.

I ovom nas pričom kazivačica upoznaje sa situacijom koja ju je učinila onakvom kakva je danas. Zbog oštre očeve kazne prilikom kašnjenja, ona je danas osoba koja poštuje dogovor i nikada ne kasni, a tu je naviku prenijela i na svoju djecu.

A treći put smo Darko i ja trebali nešto raditi pa nismo htjeli, a tate nije bilo doma, on je radio, a mama je, ne znam di bila, ne sjećam se. Mi smo bili peti, šesti, sedmi razred, a mi smo otišli na nogomet i nismo slušali baku kad je baka rekla da dođemo doma neg' smo mi igrali nogomet tam' na livadi. I onda je doš'o tata doma i onda nismo napravili to kaj smo trebali pa sam ja izvukla deblji kraj, naravno, kao Darko: „Pa joj, pa Dunja se igrala, nije htjela ići doma...“ E, onda sam dobila treći puta batina, sve u šesnaest. I tako sam tri puta u životu dobila batina, al' znam zašto sam dobila. Nisu mi roditelji bili neka agresiva, ali kad tak' proradi onda je to... Mislim da s našim djetinjstvom, što se tiče mog odrastanja, da nisu imali nekakvih problema sa mnom. Eto, te podopštine kojekakve koje djeca imaju... to je sve normalno. Ideš u berbu kukuruza, pobereš kukuruz kad je sezona pa da si ispečeš i tako.

Al' to su sve bile stvari koje nisam sam' ja radila nego su radili svi, kukuruza ima di 'oćeš na polju i sad da nemreš si pobrat' malo kuruze da si ispečeš, bezveze... (smijeh) I tak', to ti je to. (Dunja, 45)

Najvećim dijelom njezina je priča o djetinjstvu vezana uz njezina brata. Darko je bio hrvatski branitelj koji je poginuo 1991. godine, a priča u tim dijelovima postaje snažan podsjetnik na one sretne, zajedničke trenutke koje je kazivačica provela sa svojim bratom.

Pogledajmo drugi primjer:

Martina priča o djetinjstvu

To su mi inače mama i tata pričali... trebala sam se roditi 28.2., ali se nisam tad rodila nego sam ostala mjesec dana duže. I onda kada sam se rodila mama mi je rekla da sam bila jako ružna, sva crna sam bila, i crnu dugu (smijeh), imala sam puno kose i, ovaj, onda je ona rekla da to nisam ja, da ja nisam njezina kćer, da su oni mene zamijenili (smijeh), da ja nisam njezina. Onda je bio, i onda se nekako pomirila s tom činjenicom i onda kad sam se trebala zvat' Marta svi, ti kad si mi rekla, tj. ti si ne meni nego si rekla i onda, ovaj, deda i baka su rekli da će bit Martina, da je Marta ružno ime, da se to njima ništa ne sviđa, da, ni'ko me nije volio (smijeh). Onda kum mi uvijek priča da kad sam imala pelenu, isto sam bila mala, nisam valjda ni godinu dana imala, i onda, ovaj, uvijek trčala sam svuda, sve sam morala vidjet', i onda sam zapela negdje, i padam unaprijed i do jedne određene točke i onda se sjednem na guzicu, na pelenu i onda počnem plakati. I to ne zato što me boli, nego eto (smijeh)... da privučem pažnju, to znam, to kum uvijek priča.

Ova kazivačica svoju priču također počinje datumom rođenja, no, za razliku od prve kazivačice, ona pripovijeda o događajima koji su joj ispriповijedani iz druge ruke, odnosno, o događajima iz dijela svog djetinjstva kojeg se ne sjeća. Informacijom o porijeklu nastanka njezina imena, kazivačica je, svjesno ili nesvjesno, eksplicitno potvrdila svoj identitet, svoje sebstvo, jer je ime (uz prezime) prva informacija koja služi identificiranju osobe.

S Lucijom sam se uvijek, ili smo se igrale učiteljice, onda smo imale krede (smijeh) i onda ona piše po ploči, po ormaru, a ja prepisujem (smijeh). I da, ili smo se igrale učiteljice ili smo se igrale tajnice. Imale smo telefone i kofere i onda sam ja bila u jednoj sobi, ona je bila u..., ja sam bila tu di je Nikola, a ona je bila tu kod mame i tate. I onda malo moramo ostavit' vrata otvorena da se čujemo, a kao zovemo se telefonom (smijeh). Da, onda smo, e, a imali smo i super barbike, kad je baka šivala sve one jastučice i poplune, deda nam je od drveta one napravio krevete i kauč, sve smo imale. To je baš bilo dobro. Da, bilo je veselo dok Nikola nije doš'o, onda nam je on uvijek sve... a jadan, htio se igrat' s nama, a nama nije bilo zanimljivo s njim (smijeh). Jadan... (smijeh). Pa da, al' ne uvijek sam, evo i Nikola, kol'ko je imao Nikola, Nikola je imao dvije, tri, ma više, pet godina, a ja sam onda imala devet i onda sam ga ja učila rolat' se. Ja sam ga držala tu po ogradici, on se rola.

I uvijek sam ga ja hranila... Isuse, je l' se sjećaš ti one Nikoline, one, one, kak' se zove, onaj bodi kao šta je im'o: Ako mislite da sam ja sladak pogledajte tek moje sestre (smijeh)! Kak' je to bilo dobro! To sam ja našla neku sliku, tražila sam neki dan, ne znam šta mi je bilo, gledala sam slike.

Kao što je već ustanovljeno, svaka autobiografija istovremeno je i biografija drugih. Kazivačica je, govoreći o svom djetinjstvu, uključila priču o svojoj sestri i svome bratu, što je i logično jer je njihova priča sastavni dio njezine.

Svake nedjelje idemo kod bake, još uvijek, i onda smo, onda smo uvijek na travi nogomet ili košarku, deda nam je napravio koš pa smo košarku igrale. Onda smo, Isuse, kod dede je bilo dobro kad snijeg napada, Isuse, Lucija i ja kao, skijamo se (smijeh). E, al' nismo, kužiš, deda nam nije mog'o napraviti onak' tanke skije, nego samo drvo kao je bilo, e, onda je on to sve onak' lijepo išmirgl'o, sve to, al' nije išlo onak' brzo kak' smo mi to htjele. I onda smo se sanjkale Lucija i ja...i onda sam ja Luciji razbila nos jer sam bila naprijed, ja kao manja sam sjedila naprijed, a ona je sjedila iza i onda smo se spuštale dolje i mene je sila trenja povukla i onda sam se nagnula, udarile smo u ogradu, došle smo do kraja, i ja sam otišla glavom nazad, a Lucija glavom naprijed i onda sam ju zveknula i razbila sam joj nos (smijeh). I uvijek sam se s Lucijom tukla, i grizla sam ju. To mi je sad baš neku večer rekla. Da, al' maltretirala sam ju. A šta će... mali Rambo. Išla sam, u malu školu sam krenula šest godina kad sam imala, i nikad nisam voljela tu malu školu. I svaki put sam plakala. I u maloj školi i za godinu dana u osnovnoj, uvijek sam plakala. Ali ne, meni je to sve bilo super, ja sam se doma, meni je bila špica, meni je fakat bilo tamo lijepo, i imala sam super društvo i baš smo se družili i igrali, ali, ja nabrijana bit će to sve super, idemo mi u malu školu, dođemo pred malu školu i kad tata treba otići ja u suze, i nema. Tata je uvijek sjedio desetak minuta onda sa mnom u učionici dok se ja ne ufuram, dok ne počnem neku priču s nekim drugim i onda on ode. I onda sam, i onda sve onak' normalno, dođe po mene i sve. I sutradan opet ista priča, i kao Luciji sam uvijek govorila: Lucija idi u školu da ne budeš glupava!, a ja nikad nisam voljela ići' (smijeh). Da, Luciji sam ti to rekla prvi dan kad je ona kao: Je l' ja moram sutra ići u školu, ona kao nije htjela, ovo, ono, pa reko moraš ići' u školu da ne budeš glupava. I onda kad sam krenula u osnovnu školu, išla je ta Kristina sa mnom, ta prijateljica koja je išla i u malu školu, isto, krenem u školu i super, super, mama me vodi i dođem u dvorište školsko, i vidim one dvije stepenice, smrtne su mi bile, dvije stepenice i u plač. I opet plač. Mama me vodila do prvog polugodišta drugog razreda, znači cijelu prvu i prvo polugodište drugog, samo mene. Svi drugi su već išli sami. Plakala sam cijelu prvu godinu, a drugu nisam plakala, ali su me svejedno vodili. I onda sam rekla, i onda jedan dan sam sama, kužiš, valjda me bilo sram jer nikog drugog više ne vode, samo mene. I onda sam rekla: Ne morate više kao ići sa mnom, ići ću ja sama u školu, kao ja sam velika cura (smijeh). Mogu sama.

Kazivačica je prilikom pripovijedanja, kao i prethodna kazivačica, radila vremenske odmake, odnosno, nije pripovijedala kronološkim redosljedom. To zapravo i nije rijetka pojava prilikom pripovijedanja jer svatko pripovijeda onim redosljedom koje mu nameće vlastito sjećanje. U ovom je dijelu kazivačica detaljno govorila o odlascima u malu školu i privikavanju na osnovnu školu.

Kad sam pala u prvom razredu osnovne škole, tu sad još uvijek imam ožiljak, možeš ga slikat' pa stavit', dokazni materijal (smijeh). Imam tu smo, al' dobro to smo se tu igrale uvijek, Julija, Lucija i ja, gumi-gumi tu u ovoj maloj ulici. Al' još nije bilo asfaltirano nego je bio samo onaj mali uski dio, sjećaš se da je bilo, a ovo drugo sve je bio šoder i tu kak' je uvijek bilo stakla i svega, ono odvratno i kao igrat ćemo se tu u maloj ulici zato jel su tu stalno auti prolazili pa, kužiš, nismo mogli, onda se stalno moramo micat'. I onda smo otišle u malu ulicu i ja sam počela skakat' kao gumi-gumi i spokliznula sam se na taj šoder, zahvatila sam šoder i pala sam na koljeno i tu mi je sve, i nisu me vodili na šivanje nego su pustili da samo zaraste i sad imam tu ožiljak još uvijek. Pala sam na koljeno, a tu sam pala, imam i tu ožiljak, ne znam jel si ti to vidjela, i to sam isto pala, isto sam igrala gumi-gumi, voljela sam, obožavala sam gumi-gumi. Stalno sam to skakala, isto sam, al' ovo sam pala u trećem razredu osnovne škole. I, ovaj, i to sam pala u školi, jer smo u školi uvijek pod odmorom igrali gumi-gumi i onda sam se razbila. Tak' da ja imam koljena k'o hrvač. I onda, ovaj da, gumi-gumi sam obožavala igrat'. E, je l' se sjećaš ti kad smo slavili Novu Godinu, one moje narančaste suknje? Ona minica, to mi je bila najdraža stvar koju sam ja ikad imala u ormaru. Baš je onak' bila narančasta sa cvjetićima. To sam baš obožavala nosit'. Onda smo se k'o male igrale, Lucija i ja i Julija tu skrivača, onda bježimo tamo kod Ruce pa između, tu iza kuće... Da, da, to je bilo super, to smo se igrali. Dobro, nama je uvijek tu u ulici bilo zabavno, nas je bilo pet klinaca koji smo tu negdje godište, onda i graničara i skrivača i lovice, to smo se igrali. E, da, u petom razredu sam se potukla sa ovom malom. Iz a razreda, ja sam bila c, ona je bila a, i ona kaže da smo mi cure iz c razreda kurve, i ja prolazila, i nisam ja kao ništa htjela, nek' ona priča šta hoće, i mi smo sad prolazili, oni su imali u toj jednoj učionici Engleski, a moraš proć' pored te učionice da dođeš do wc-a, i ja sam išla do wc-a, i ona je meni dobacila nešto, ja sam nju pozvala u wc, da ja njoj objasnim neke stvari (smijeh), kao, kužiš, neću pred svima na hodniku, seljački, i onda, ovaj, pozovem ju u wc, i onda sam ju šakom zveknula i tu je ovak' imala modricu ispod oka. Ja sam samo došla, i reko, šta ti to pričaš, šta si dobacila, ništa, ništa, reko, znam, čula sam te. I udarila sam ju šakom i, reko, ja idem na sat i otišla sam. I onda je ona taj sat ostala plakat' u wc-u, i onda je sljedeći odmor došla kod Lucije i rekla kao, vidiš šta je tvoja sestra meni napravila. I Lucija je, kužiš, ja ju isto poslije nisam vidjela, nego mi je Lucija rekla da tu ovak' sve modrice imala ispod oka. I onda poslije njezina mama došla, došla kod mene doma isto, da kao šta ja to...Prvo je rekla kao samo Luciji, kao da je njezina sestra nju udarila i onda, ovaj, kad je došla doma, kužiš, tu su susjedi, oni žive odma' tu do nas, pa da, njezina mama ti je od bake naručivala kolače, kužiš, znale su se.

I, ovaj, znala sam ja da će se to saznati i da ću ja bit' kriva, al' kužiš, nije me bilo briga, ona me živcirala i tak', i onda je poslije njezina mama došla tu, kao pa da smo mi male, djeca, male cure, da se trebamo družiti i to kao pošto ona zna baku i kao cijelu moju obitelj i to, kao da se trebamo družiti, a ne mi se tučemo i onda je mama kao bila ljuta na mene i išla tamo na razgovor...a nije se ni mama dugo ljutila na mene, možda dan dva, jel je rekla: da imam sina, a ja zbog kćeri idem u školu jer se potukla! A tata mi je rekao: Bravo kćeri, to napravi i drugi put! (smijeh) Pa da, to je baš bilo dobro. Bicikl sam ja naučila voziti, Lucija i ja smo u isto vrijeme učile vozit' bicikl bez pomoćnih kotača i ja sam naučila prije nje i onda sam ju sprdala, stalno sam joj se smijala. Onda je njoj, kužiš, bilo žao, ono, počela je jadna i plakati ja mislim, kol'ko mi je u glavi.

U ovom pak dijelu kazivačica detaljno govori o svojim najdražim igrama, a zatim naglo mijenja temu i govori o dočeku Nove Godine i njezinom najdražem odjevnom predmetu, da bi se poslije opet vratila na priču o najdražim aktivnostima. Granicu svog djetinjstva kazivačica je postavila na jedanaestoj godini života. Prisjetimo se, prošla je kazivačica tu granicu smjestila na sedamnaestoj godini, a uzrok zašto je tako velika razlika u određivanju granica djetinjstva možemo potražiti u trenutnim godinama kazivačica. Naime, prva kazivačica, koja je u četrdesetim, svoju je granicu postavila tik do punoljetnosti, i time je podijelila svoj život na djetinjstvo i odraslu dob, druga je kazivačica tek prešla granicu punoljetnosti pa je zbog toga svoju granicu djetinjstva postavila puno niže, na jedanaestu godinu, i vrlo je vjerojatno da će tu granicu s vremenom povisiti.

Kad smo bili na Braču (smijeh), Lucija je bila treći razred osnovne škole, ja prvi, znači sedam godina sam imala, i kao trebam, to je bilo sedmi, osmi mjesec, a ja u devetom trebam ić' u prvi razred. I bili smo ti sad, ono, mala onak' kućica, malo dvorište i to, onak' baš je lijepo, uska ulica. I mi sad sjedimo tu, ono, predvečer, došli s kupanja i kupamo se, kupamo se, tamo glupiramo se, igramo i bila ona, ona muhaljka na stolu. I ja se igrala s tim, kao bacam, lovim, bacam, lovim i padne mi preko kod susjeda i ja sad kažem tati: Daj tata odi po to! I on, kao: Ne, ti si bacila ti moraš ići... šta ću ja reć' čovjeku šta je to, ja sam zvala muhaljka, reko, kako oni to tu zovu, znaš, možda neš' drugačije. I ja sam imala pripreme trinaest dana, znaš ti kako je meni dugo trebalo da ja odem kod čovjeka, Kužiš, još meni tata govori: Marta, past će mrak, odi dok je još vidiš nać'! (smijeh) I onda sam ja otišla preko i nisam znala kak' da mu objasnim i ja sam ga pitala (smijeh) jel on negdje u svom dvorištu vidio ono s čim se tjeraju muhe (smijeh) i onda mi je on rekao: Aha, misliš muholovku? I, a meni, kužiš, bila riječ smiješna muholovka, jer ja sam prije čula za muhaljka i ništa drugo. I on meni, kao, muholovka, a ja kao: Da, da, muholovka. A on misli, kao, jadno, slatko dijete. A meni, baš mi je bilo neugodno, baš sam se osjećala glupo.

A sljedeće godine, osam godina kad smo imali, onda smo bili na moru, u Brelima i onda je bio požar, tog se sjećaš, i onda je, ovaj, mi smo bili kak' je tu cesta, i onda su tu prvi red kuće, a mi smo bili u tom prvom redu, a u trećem redu se zapalilo, zapravo ni nema tamo je sve prema brdu, to je sve, ovaj, kak' je letilo i palilo se tak je sve letilo i tu i na cestu, baš je bilo strašno, onda nam je žena kao da, mi smo se svi spremili da idemo, znaš, da se maknemo, i onda je ona rekla, kao da ne, da, ovaj, ostanemo, da će ona nama kao dat' besplatnu noć ako ostanemo kod nje, i onda, ovaj, mi smo sad bili kod nje u apartmanu, nismo bili u našem nego kod nje. I onda je ona nama radila palačinke, i to sve, Nikola, Lucija i ja, mi se zezali tamo, a mama i tata su, tata je išao malo gledat' hoće se ugasit', to je sve cijelu noć bilo, do čet'ri ujutro negdje. Nego smo, kužiš, mi imali apartman koji je bio veličine ove sobe, i tamo nije bilo, kužiš, to je zapravo kao bio apartman samo s krevetima, a kuhinju i sve smo imali zajednički s nekim drugim ljudima, sva sreća ti ljudi nisu došli u apartman pored pa smo, kao, bili sami. I onda, ovaj, smo tamo jeli i onda je žena radila palačinke, kao, da smiri nas djecu. S osam godina gledaš požar... (Marta, 20)

U posljednjem dijelu svoje priče, kazivačica je pripovijedala o odlascima na more, o lijepim i manje lijepim trenutcima koje je provela sa svojom obitelji, prisjećajući se nekih neugodnih, duhovitih, ali i traumatičnih iskustava.

Prema pričama možemo odrediti neke od, kazivačicama, važnih točaka u oblikovanju identiteta, perspektivu iz koje vide sebe i svijet oko sebe. Prva kazivačica, Dunja, odrasla je u skromnoj obitelji. Djetinjstvo joj je bilo ispunjeno radom, ali i igrom i srećom. Iz usporedbi ondašnjeg vremena sa današnjim može se iščitati njezina kritika današnjeg društva. Načinom pripovijedanja ne skriva žaljenje za vremenom u kojem je još uvijek bila nečija sestra. Kazivačica je osoba koja cijeni život, a način na koji je odgajana, danas koristi u odgoju vlastite djece. Druga kazivačica, Marta, imala je nešto bezbrižnije djetinjstvo. Odmalena je imala blizak odnos sa sestrom i bratom. Načinom pripovijedanja otkriva svoju društvenost, ali i impulzivnost. Vrlo je vedre naravi i iz svake situacije ima sposobnost izvući ono pozitivno. Dakle, iako su ove priče vezane isključivo uz djetinjstvo, početnu stanicu kreiranja vlastita identiteta, činom pripovijedanja kazivačice su otkrile i ono čime se sada, u odrasloj dobi, odlikuju.

5.2. NARJEČJA KAZIVAČA

Osim same priče, i govor pojedinca otkriva mnogo o njemu: njegovo podrijetlo, trenutno mjesto stanovanja, status, općenito, govor pojedinca dio je njegova identiteta. Iako se moje prikupljanje građe odvijalo unutar obitelji, tek sam, nakon brojnih preslušavanja snimljenih materijala, otkrila neke zanimljivosti vezane uz njihov govor. Svi su kazivači govorili nestandardnim, dijalektalno obojanim govorom.

U govoru većine kazivača, iako više od trideset godina žive na području Zagreba koje je kajkavsko, još uvijek se snažno osjeća štokavsko podrijetlo, pogledajmo primjer:

Zaključana u kupaonici

Zaključala se...ošla u kupaonu sama...probala da možeš zaključati...zaključala se i ja sam bila na terasi...otvoren prozor bio na kipu...i pričam s tobom sve normalno...okreneš ključ ovako onako, ti vičeš: „Mama ne ide, ne ide! Mama ne mogu!“ Ali nisi plakala, nisi se uplašila, nisi ništa. I onda sam se ja dosjetila grablji...i uzela grablje i spustila ih kroz prozor. I onda ti objašnjavala kako da ravno izvadiš ključ pa da natakneš na zub od grablji... i tako si to napravila. I onda ja, ovaj, izvukla ključ i izvana te otključala. Bile nas dvije same...e onda kad je to sve prošlo, mene uhvatio strah onda sam počela plakati...šta se sve moglo dogoditi... (Marijana, 55)

Najočitiji primjer služenja štokavskim narječjem zamjenica je što i, kao što je već navedeno, otkriva podrijetlo kazivačice. Druga je priča pravi primjer kako okolina utječe na govor pojedinca:

Kupanje u Manduševcu

Kad si došla doma, to si meni ispričala...to je tvoja priča...i došla u drugoj haljini...ja pitam: „Magdalena di si bila, kao, di si bila s bakom i dedom?“ „Bila sam u gjadu.“ Dobro. „Pa šta ti je ovo, imaš novo, novu haljinicu?“ „Kupala sam se u Manduševcu!“ „Pa kako si se kupala, šta si radila?“ „Pa pala sam i vidi bila sam sva mokra i mokre su mi gaće, imam i novu haljinu i nove gaće.“ I digneš haljinu da ja vidim i gaće nove. Šta će baka s tobom, u Varteks i 'ajde Magdaleno, oblači novo. (Dunja, 45)

Ova je kazivačica podrijetlom kajkavka i cijeli život živi u Zagrebu, međutim, udajom za štokavca, svjesno ili nesvjesno, zamijenila je kajkavsko narječje štokavskim.

5.3. RAZGOVORNI STIL KAZIVAČA

Razgovorni stil (stil kojim se služe kazivači) odlikuje se jednostavnošću, spontanošću i nepripremljenošću. Na fonološkoj je razini karakteristična redukcija samoglasnika zbog jezične ekonomije koja podrazumijeva iznošenje što više obavijesti uz što manje napora (usp. Bijelić 2009:57), primjerice: *iš'o* (išao), *parkir'o* (parkirao), *prek'* (preko), *treb'o* (trebao), *rek'o* (rekao), *neg'* (nego), *gur'o* (gurao), *onak'* (onako), *tol'ko* (toliko). Učestala je i uporaba krnjeg infinitiva: *rodit'* (roditi), *bacat'* (bacati), *igrat'* (igrati), *must'* (musti), *pjevat'* (pjevati), *proć'* (proći), *vožit'* (voziti), *skrenut'* (skrenuti), *ić'* (ići), *brat'* (brati), *lagat'* (lagati). Uz samoglasnike, iako u puno manjoj mjeri, ispuštaju se i suglasnici: *'ko* (tko), *'ajde* (hajde). Osim zanimljivosti na fonološkoj razini, postoje i brojne na morfološkoj, a jedna od njih je uporaba glagolskih vremena. Kazivači uglavnom koriste prezent, perfekt i futur prvi, rijetko pluskvamperfekt, dok, primjerice, aorist ili imperfekt uopće ne koriste, pogledajmo primjere: „*A ona se bacaka po onoj slami, pun dnevni boravak slame.*“ (Igranje na slami), „*E to je bila ludnica!*“ (Pad u kadu), „*Ti ćeš rodit' za moj rođendan!*“ (Datum rođenja), „*...bila si ostala...*“ (Nepravda). Na leksičkoj razini, u razgovornom stilu, često se javljaju *poštapalice*. *Hrvatska gramatika* uvrštava ih u *čestice* i definira ih kao riječi koje neki govore bez ikakve veze s njihovim smislom, obično kad u govoru žele dobiti vremena da nađu potrebne riječi za ono što žele reći (Barić 2005:282), u prikupljenoj građi pronašla sam sljedeće primjere: „*A tata te udario, nije ovaj, nisi htjela zaspat', je l', i on se probudio...*“ (Nesanica), „*I nikad više nisi onda, ovaj, zakasnila...*“ (Kašnjenje na ručak), „*...i ovaj, pekli smo kestene, tata je donosio kestene...*“ (Papagaj), „*...pa reko nije, to je Lucija.*“ (Jankić), „*Joj*“, *reko*, „*pa da, ona nije...*“, *ovaj*, *vrijeme je bilo da jedeš*“ (Pažljivi Mato). Prema Vrljiću, poštapalice su pomoćne, *prazne* riječi u živom govoru i njihova prisutnost *stvara buku u komunikacijskom kanalu čime se otežava dolazak informacije od govornika do slušatelja* i zbog toga ih treba izbjegavati (usp. Vrljić 2007:61). Uz poštapalice, našao se i jedan vulgarizam: „*J... sam mu mater.*“ (Zločesti pas). Rečenice kazivača su jednostavne i često nedovršene, primjerice: „*On je u komodu onu u dnevnom boravku koju imamo...*“ (Izgubljen novac), a razlog tomu je brzi protok misli, odnosno, mnoštvo informacija koje kazivač u kratko vrijeme želi iznijeti.

6. ZAKLJUČAK

U ovom se radu govorilo o pričama o djetinjstvu (i pričama iz djetinjstva). Teorijski okvir rada činili su uvidi A. Dundesa, L. Polany, P. J. Eakina, M. Bošković-Stulli, D. Zečević, V. Bitija, V. Labova i, posebno, J. Marković. Temeljna građa za ovaj rad sastojala se od 34 priče, a intervju i asocijativna metoda istraživanja autobiografskog pamćenja pokazale su se najuspjelijim metodama njihova prikupljanja. Nakon više manje uspješne transkripcije, jedan od ciljeva bio je dokazati pripadnost priča usmenoj književnosti. Kao nepobitni argument toj tezi poslužila su dva pojma: vremenski odmak i prijenos, naime, da bi neka priča pripala književnosti potreban joj je *vremenski odmak*, odnosno, ona treba opstati, a opstati može samo ako je relevantna za kazivača i ako je on kroz vrijeme *prenosi* drugima, a upravo je to slučaj sa pričama o djetinjstvu. Drugi je cilj bio definirati termine koji se koriste kada se govori o pričama o životu (a priča o djetinjstvu jest priča o životu) i uspostaviti njihov međuođnos. Bez obzira odredili mi priče o djetinjstvu kao dijelom životne priče, životne povijesti, ili je poistovjetili sa osobnom pripovijesti ili pripovijesti o osobnom iskustvu, dokazano je da je svaka od njih vezana za sjećanje na vlastito, neposredno iskustvo te na vlastito iskustvo slušanja priča i njihova prenošenja. Na primjerima je pokazano da one mogu biti ispričovijedane u prvom, drugom ili trećem licu, odnosno, pripovjedač može biti heterodijegetički, homodijegetički ili autodijegetički. Još jedan od ciljeva bio je dokazati kako je interakcija ponekad presudna prilikom konstruiranja priče jer vrši niz važnih funkcija, kao što su, primjerice, objašnjavateljska, suradnička ili neslagalačka funkcija. Na samom kraju rada govorilo se o kazivačima i njihovu govoru i pokazalo se kako je govor, a time i sama priča, važan dio njihova identiteta.

7. PRIKUPLJENA GRAĐA

Autom u grabu

Ja sam vozila auto u vrtu pa sam u grabu, kad smo bili u vrtu, ja, kolko sam imala, četiri, pet godina mene deda stavio, iz vrta na cestu idemo, i ja vozim, vozim, vozim, i mi lijevo u grabu, poslije još dva sata se izvlačili (smijeh). (Marta, 20)

Avion

To ste znali pjevat' avionu, k'o klinci ste stali, i nije mog'o proć', Julija bila, dječurlija, Ivan, ti, i onda prođe avion i vi pjevate: "Avion baci mi bombon!" (Dunja, 45)

Cipele

'Ko je god doš'o sa štiklama ona je morala probati, „Mama, je l' ja to smijem pobati? Ja bi pobaja tetine cipele." Dobro je dok je pitala, kad je došla teta Branka, ona se zavukla pod stol, i skida ženi cipelu, dobro da ju nije ova opalila po zubima. „A ja bi to pobaja!" A žniranci su morali bit' vezani jednaki s jedne i druge strane...to sam vezivala po deset, petnaest minuta... (Dunja, 45)

Datum rođenja

Kako sam bila u bolnici i došla sam na vikend kući i keka došla da me vidi i kaže: „Ti ćeš rodit' za moj rođendan!" "I ja reko, nemoj to pričati reko, ja ću, ovaj, to bi bilo prerano, mjesec i po dana. Termin je bio 15.3.. a rodila se 1.2., i ti se stvarno rodila i ja te nisam smjela ići vidjeti osam dana pošto sam imala carski rez, bila na intenzivnoj i onda sam se spustila sa sestrom dolje na intenzivnu i sestra je prematala jednu djevojčicu i meni onako „Joj, reko Bože, da je barem ovo moje dijete, kako je lijepo, zdravo, vitalno, onak' rukicama, nogicama!" I sestra mi maše rukom da još sačekam i onda ja stojim tamo pred vratima i čekam i ona donese to dijete koje sam ja kao osjetila da bi to mogla biti ti i poželila da je moje dijete ...E onda je nakon deset dana imao pravo tata te vidjeti i tata je tol'ko bio uzbuđen kad smo došli na intenzivnu da je izuo cipele i na obuo one zaštitne, onaj najlon, kako se to kaže, nemam pojma, pa sestra kaže: „Ne trebate gospodine skidati cipele, samo na cipele navučete!" "Znaš one zelene? (smijeh) (Marijana, 55)

Doktorica Vesna

Onda si se puno igrala doktorice Vesne. Baka i deda su bili stalno tu kad je Nijemce palo...i onda si bila stalno doktorica Vesna. „Zašto Vesna?“ Pa Vesna Bosanac je bila u Vukovaru onda doktorica. „Ma da?“ Ona je bila najpopularnija onda doktorica...mjerila si im tlak, pa slušaš srce...imala si, ja ti kupila torbicu sa dječjim onim slušalicama, za tlak, za reflekse onaj čekić i onda si se tog stalno igrala. (Marijana, 55)

Gips

A ja sam ti imala gips...mene ti je moja baka, ja sam pet godina imala, baka me vozila kod sebe, ja sam silom htjela ići kod nje taj dan, i vozi me na biciklu odozada, znaš kako su starinski bicikli bili i ja sjela na gepek i gurnula nogu u kotač. I polomila nogu, imala sam dugo, šest mjeseci... mislim, ja sam bila jako zločesta kao dijete. (Dunja, 45)

Igranje na slami

Slama recimo...prve godine kada je...to mi je ostalo u sjećanju...devedesete kad su slamu dovukli na Badnjak u kuću... „Ajde strina dođi kod mene!“ A ona se bacaka po onoj slami, pun dnevni boravak slame, „Ajde strina dođi kod mene!“ Ja se tek udala, koliko, dva mjeseca valjda bila u braku, meni neugodno, di ću se bacat' po onoj slami s njom, „Ajde strina idemo na slamu!“ Njoj dovukli onaj pun dnevni boravak bio slame! Strina poslije toga čistila valjda još dva mjeseca. (Dunja, 45)

Idemo doma

Onda ide s dedom u Dubravu, dođe Magdalena: „Bok strina ja sam ti došla!“ Plače Magdalena, šta plače, šta joj je sad, pa jel' ju nešto boli, tužno plače, tužno...“A moj tata je tužan sad u Dugom Selu, ja bi išla svome domu!“ Ništa, deda u auto, dvanaest sati, 'ajde Magdalena svome domu. (smijeh) (Dunja, 45)

Izgubljen novac

Mi išli u Dugo Selo, a baka je pravila kolače, kak' je pravila kolače, bio je Uskrs, nešto pred Uskrs, ili pred Božić, ne znam sad točno, imala je puno novaca i mi došli iz Dugog Sela, on je spremio novce u ormar, mi nismo znali, mi tražimo novce, deda i baba napravili paniku, deda i na policiju otišao, da mu je netko iz kuće odnio novce, velika je svota bila, i ode on kao, „Dobro gospodine!“, on zabilježio to, i baba tražila, e, tacne vadi one, iz znaš one komode kako ima, nakon par mjeseci nađe ona novce, vadi tanjure i ispadnu joj novci van. On je u komodu onu u dnevnom boravku koju imamo... (Dunja, 45)

Jankić

Trudna s Lucijom..., „Strina kad ćeš rodit' Jankića?“ a ono Lucija umjesto..., „Je l' to sad taj Jankić?“ (smijeh) pa reko nije, to je Lucija. „Aha, a kad će onda Jankić?“ Tuto je uvijek rekao: „Rodit' će Jankića!“ (Dunja, 45 i Brano, 47)

Kašnjenje na ručak

A onda je bila nedjelja, bila si kod kume krsne i zvala sam te na ručak, svake nedjelje je bio u jedan sat ručak...i ti nisi došla i ja se digla od stola i ravno kod kume po tebe...i za ruku i u hodniku te po guzi počnem tući, a kuma kaže: „Nemoj je tući u tuđoj kući, nije lijepo!“ Reko, dok dođem do kuće to će me proći, ljutnja...I nikad više nisi onda, ovaj, zakasnila, zvala sam te: „Magdalena, ručak je, u kuću!“ Bilo prvi i zadnji put da sam te udarila. (Marijana, 55)

Kola

Kao klinci mi smo se igrali na dvorištu. Bila su kola i rude su imale drvene, i sad je tata moj to ostavio na sred dvorišta, i sad nas je bilo pet, šest kad smo se igrali, bilo nam je sunce, i prevruće nam je bilo, i htjeli smo ta kola pomaknuti, ne znam koliko se ti sjećaš, moj tata je imao ogromnu lipu i trešnju smo imali, pokraj te lipe, tak' da je tu bila ogromna hladovina, i mi smo tu htjeli nagurati kola, jel, a kak' nismo znali gospodarit' kolima, pobjegla su nam i direkt na cestu, a znaš kak' je kod nas ona, prije ceste je brijeg, i kad se to spustilo... a drvena ograda je bila, i raznijelo ogradu, prošlo kroz ogradu, prošla kola i proš'o motor. Da je naiš'o...mislím da bi i ost'o tamo. (Dunja, 45)

Kolo sreće

Plava fotelja...i Lucija kad je sjedala u to i gleda Kolo sreće... „Teta u", k'o da ju sad vidim sjedi u fotelji, imala je onu šarenu smeđe s crvenim nekakvu suknjicu i roza majicu gore, mislim...boje su nam bile...i sjedi i gleda, gleda, ne trepće, i „Teta u!" „Lucija šta gledaš?" „Tetu u!" To je ona doživjela kao da je to teško kad oni okreću. I Dnevnik poslije toga...Saša Kopljar....„Mama 'oćeš mi kupiti ovoga stjičeka?" „'Oću Lucija, kako neću!" (Dunja, 45)

Kupanje u Manduševcu

Kad si došla doma, to si meni ispričala...to je tvoja priča...i došla u drugoj haljini...ja pitam: „Magdalena di si bila, kao, di si bila s bakom i dedom?" „Bila sam u gjadu." Dobro. „Pa šta ti je ovo, imaš novo, novu haljinicu?" „Kupala sam se u Manduševcu!" „Pa kako si se kupala, šta si radila?", „Pa pala sam i vidi bila sam sva mokra i mokre su mi gaće, imam i novu haljinu i nove gaće." I digneš haljinu da ja vidim i gaće nove. Šta će baka s tobom, u Varteks i 'ajde Magdaleno oblači novo. (Dunja, 45)

Miki

Pao je mrak i trebali smo Mikija zavezati, jer smo ga pustili da malo trči po dvorištu i Mikija nema...i tražili smo oko kuće i nema ga i nema ga..ti vičeš: „Mikiii, Mikiliškiii, dođi!“ I ništa. Onda te tata uhvatio za ruku i Mata i išli ste tu...i onda ste tražili svud okolo...ja ostala u kući i tražila po kući i dugo ste se zadržali tražeći ga i onda ste, ovaj, došli kući i ti si bila žalosna i nema Mikija i tata: „Vratit će se on kući spavat!“ I ja stala da, pored trosjeda da namjestim za spavanje i stanem na jastučić, tata uvijek pored kreveta bacio jastučić kad je zaspao i Miki ispod trosjeda...spava! (Marijana, 55)

Nepravda

Bila si dobar đak, ali si uvijek tjerala pravdu i nisi se dala nikad pokolebati...i jednom je bilo da si ispravljala ocjene na bilježnici kod Peričićke i ja sam morala ić' s tobom na razgovor kod pedagogice i ti si dokazala da si bila u pravu, a ne ova Peričićka, i onda je, ovaj, izvinjavala se pedagogica...i imala si želju da, i ja sam, da se prebaciš u drugi razred, kod druge nastavnice jer je ona vršila pritisak na tebe, a ti si bila uvijek u pravu...a ti si ostala...i pedagogica kaže kao da će razgovarat' s Peričićkom i da ne vrši takav pritisak...bila si ostala i...ali si od straha došla kući sva upišana, koliko je galamila na tebe, a ti si bila upravu. (Marijana, 55)

Nesanica

A tata te udario, nije ovaj, nisi htjela zaspat', jel', i on se probudio, i udari te, da spavaš, da šutiš, da spavaš i drugi dan je završio na Velebitu, bio je rat, i isto je bilo prvi i zadnji puta da te udario u životu. (Marijana, 55)

Pad s bicikla

Ne znam koja je od njih dvije uletila u zavoj s biciklom pa se ogulila, Lucija, a taman naučila vozit' bicikl, kad ono sva važna kako ona može skrenut', s ceste skreće u dvorište i samo na travu, na ruže. (Dunja, 45)

Pad u kadu

Bio je onaj inkasator...za televiziju, uleti čovjek na vratima i čeka da baka dođe i donese novce...i Marta sva važna, taman je dohvatila pipu u kadi da može pustit vodu kaže ona onom frajeru: „Stjiček ja mogu dohvatiti pipu!" i nagne se iznad kade i duf u kadu...„Al' to je bilo tako smiješno...to ste trebali vidjeti...ja sam to vidjela! (Lucija) „Ja sam bila u prvom redu!" (smijeh) A kaže Lucija: „A baš si mu pokazala!" „Šta je stvarno to rekla? (ja)“ „Da!" (smijeh) E to je bila ludnica! A čovjek onak stoji na vratima, zbunjen, i ne zna šta se njoj sad desilo... (Dunja, 45 i Lucija, 22)

Papagaj

Deda ti je kupio papagaja i kako smo mi imali puno prognanika u kući, najmanje smo ih imali sedamnaest...i ovaj, pekli smo kestene, tata je donosio kestene...i od tog silnog dima je umro papagaj. I onda smo u vrtu, u dvorištu napravila grob i križ, ti i baka Julka i pokopale ga. (Marijana, 55)

Pažljivi Mato

Mato je često dolazio da se igra s tobom, kad si imala jedno već dvije godine, bila si u vrtiću, ja te ostavila da mogu ići raširiti veš, a on bio s tobom, a ti plačeš, plačeš, on oko tebe sve, baca ti igračke, zabavlja, kaže on meni: „Teta, možda je Magdalena gladna!“ „Joj“, reko, „pa da, ona nije...“, ovaj, vrijeme je bilo da jedeš. U određeno si vrijeme jela. (Marijana, 55)

Pile

Kad je izletilo pile, imao je dvije godine, i s dedom s pilićima, i izletilo pile iz kutije, kaže Nikola: „Da ga fatam ili da ga ne fatam?“ Kaže deda: „Fataj ga, fataj!“ (smijeh) (Dunja, 45)

Plišani psić

E onda smo išli mi jednom na novogodišnji, božićni sajam, tamo na Velesajam, pa uvijek si gledala sve ono, al' nisi imala baš ono da hoćeš da ti se kupi „Ako imamo novaca vi mi kupite, ako možete kupite mi, kako vi hoćete.“ Onda smo ti kupili plišanog cucka malog. „A to je onaj na baterije što je iš'o!“ Da, i kad smo ga donijeli kući tata upali da on skače, a ti plačeš. „Neću da skače, pusti ga!“ „Ma da?!“ E da, kad je šutio onda si se igrala s njim, a čim bi ga on...skako onako, onda si plakala! (Marijana, 55)

Rašiveni zeko

S Andrejom si se igrala, kako si bila dobro dijete, šutiš, šutiš, ne čujem vas, i ja dođem na stepenice i vas dvije uzele zeku i rašile ga da vidite šta je unutra i sve te spužvice po stepenicama ste razbacale. (Marijana, 55) I ošišale barbiku. (Kruno, 54)

Sirup za curicu

Deda ode u ljekarnu, Magdalena bolesna, po sirup, „Ja bi treb'o sirup za curicu!” (smijeh) (Dunja, 45)

Snijeg

Lucija nije voljela snijeg, čim ga je vidjela plakala je, al' Magdalena je volila snijeg, ti si znala boravit' na snijegu, ti si s Ivanom imala neku hrpicu i tu ste se sa sanjkama, vukli smo vas po ulici. Ti si voljela, a Lucija nije, kod nje je moralo bit' sve čisto, ona je pedantna, a pahulje se lijepe za cipele. (Dunja, 45)

Sudar

A kad sam se vozila s biciklom, mali bicikl sam imala, i vozala se do osmog razreda na tom malom biciklu, moj brat je otišao sa susjedom Željkom tražiti cvijeće, a ja sam morala ić' vidjeti gdje su oni otišli brat' cvijeće i to bez mene. Mene su ostavili doma. I tražim ih okolo po livadama i izleti mi, ja ne znam jel' se ti sjećaš, kod mame moje kad, ima ona ulica gdje Zdravko živi, kod Brankice, i tu sam izletila, odozgora sam izletila, kao nisi gledala, bila sam sigurna da sam dvaput pogledala, lijevo i desno i nije bilo auta i samo sam se našla u grabi prekoputa. Pokupio mi je bicikl, od bicikla mi je totaluku napravio, nisam više mogla..., Čekaj, baš te auto udario?" Da, baš me trknuo...slušaj priču dalje...meni ništa, frajer se, kak' sam ja prelazila, znači ja sam išla prek' ceste, iz ove ulice prelazim glavnu cestu, najgori dio koji mi je bio, ja sam bila prvi, drugi razred možda, i frajer kaže: „Ajde da ja vidim da je vama sve dobro, vi vježbajte!" I sad ti ja vježbam, vidi on da su meni ruke i noge dobro, a ovo dvoje s biciklima dolaze i gledaju ovak' u mene šta radim, a ja vježbam, a oni umiru. A što je najgore na tom je mjestu moja mama stradala, ona tu pločicu ima ugrađenu...ona je bila, sad ću ti lagat', da l' je bila trudna ili šta je bilo ne znam, auto ju je trknuo, na tom istom mjestu gdje je mene pokupio auto. Isto se spremala na neku svadbu, išla od susjede, frizuru joj radila, il' šta je bilo i frajer se pijan zaletio u nju i ovaj dio, tu ni nema svoj, ima pločicu. Al' onda njih dvoje, kako su se oni smijali... (Dunja, 45)

Tuljan

A je l' ti znaš kad su oni išli u zoološki...prije hrpu godina...kad je išao Marko, Anamarija, Ivana i Marko, i oni išli u zoološki vrt...i sad kako Marko priča ekavicom, ne, Anamarija je bila, pa nije bio tuljan nego foka...i sad bila bučna valjda ta foka i Anamarija kaže: „Ajde ćuti bre!“, kaže Nikola: „Nemoj pričati, u Hrvatskoj si kao, moraš pričati hrvatski, ne moraju svi znati da si iz Njemačke!“ (Dunja, 45)

Vožnja biciklom

A kad je učila vozit' bicikl sve noge su joj bile plave, naučili svi prijatelji u ulici i Marijo, i Julija, svi koji su se družili naučili su voziti bez pomoćnih, a ona ne zna, ona je cijelo jedno popodne samo vrtila, vrtila i kak' je, okrećeš jednu pedal, druga te udara, sve noge plave. (Dunja, 45)

Zdrav ručak

Ili ručak, ruča Magdalena..., „Šta ima bako za ručak?“, baka: „Juhe, sosa, mesa...“, „Aha, sve po redu, a je l' to bako i zdravo?“ Ne, samo kad nije volila onda je pitala. Ne, za sve je ona ispitivala prije nego što je sjela: „Je l' to, bako, zdravo?“ (Dunja, 45)

Zločesti pas

Tebe je onaj Vinkovičev pas napao, kad sam ja izišao u čarapama, kad sam ga htio ubiti...u čarapama ja istrč'o i samo kratke gaće navuk'o i u čarapama izašao, gol, o'šo kod Vinkovića na vrata...J... sam mu mater, svašta, od ove stare što dođe sad kod Stjepandiće, ona crna mršava, njen muž, Laurin deda, rek'o sam još jednom ako pas izađe da će svi troje ležati u kućici da ću ja policiju zvati i da ću ih složiti sve u kućicu... (Branco, 47)

Zaključana u kupaonici

Zaključala se...ošla u kupaonu sama...probala da možeš zaključati...zaključala se i ja sam bila na terasi...otvoren prozor bio na kipu...i pričam s tobom sve normalno...okreneš ključ ovako onako, ti vičeš: „Mama ne ide, ne ide! Mama ne mogu!“Ali nisi plakala, nisi se uplašila, nisi ništa. I onda sam se ja dosjetila grablji...i uzela grablje i spustila ih kroz prozor. I onda ti objašnjavala kako da ravno izvadiš ključ pa da natakneš na zub od grablji... i tako si to napravila. I onda ja, ovaj, izvukla ključ i izvana te otključala. Bile nas dvije same...e onda kad je to sve prošlo, mene uhvatio strah onda sam počela plakati...šta se sve moglo dogoditi... (Marijana, 55)

Dunjina priča o djetinjstvu

7.4. 1969. u Zagrebu u Vinogradskoj bolnici sam se rodila. Odrasla sam na selu, u siromašnoj obitelji, sa bakom, tatom, mamom i bratom. Bili smo sretni kad je bio sv. Nikola, kad je bio Božić, kad je bilo svega. Radili smo puno na polju, jako puno se radilo, škola i rad. Morali smo kopati, morali smo sušiti sijeno, poslije škole, onda tek zadaća. Moje djetinjstvo je u principu bilo rad, bilo je tu nešto malo uživanja, igranja, znali smo uživati bolje nego sad. Znali smo iz ničega napraviti igru, nisu nam trebale kupovne igračke, mi smo sebi igračke sami radili, od blata smo radili igračke, štapovi za pecanje su nam bili isto sami izrađeni, nismo imali, nisam imala kao dijete nikad puno igračaka, eto, prvu igračku sam dobila, čupavog zeca, jer mi je rođendan pao na Uskrs, to mi je kupila preko susjeda, da, sjećam se, dobila sam za osmi rođendan tog zeca, to mi je bila prva igračka koju sam ja imala. Bicikl sam vozala tuđi, isto tako, nisam nikad imala svoj bicikl, uvijek sam nasljeđivala od nekog, to je tako bilo na selu, odjeća se nikad nije kupovala, isto se nasljeđivala, nije mi bio problem nositi tuđe stvari, nikad mi to nije bio problem jel mama nije imala novaca, tata je samo radio, mama nije nikad radila, ona se brinula za životinje, jel, krave, svinje, što smo imali, od čeg smo živjeli ustvari, kokoške, imali smo puno zemlje za raditi tako da vremenski smo jako radno proveli djetinjstvo, ali smo znali uživati u tih par minuta slobodnog vremena što smo znali imati, znalo je biti puno duhovitih situacija, znala nas je baka tražiti često, mene i brata, kad smo trebali ić', ne znam, tipa, okrenuti sijeno, osušiti sijeno ili pokupiti sijeno...i onda smo znali otići igrati se pa ne ić' raditi i tako, uglavnom, uvijek je zadaća bila navečer, učenje poslije, kad se obavi... pogotovo proljeće, treći, četvrti, peti mjesec kad ima za raditi poljoprivrednih...kopati, i tako. Uvijek je bilo prvo rad, obavi za dana kad se vidi, pa onda poslije...a živjeli smo u kući drvenoj, u toj kući sam živjela do osamnaeste godine, svi smo spavali u jednoj prostoriji, ne znam da li možeš zamisliti to uopće, nismo imali wc, nije bio kućni wc, bio je poljski wc, bila je ta jedna velika prostorija, tu je bila spavaća soba i tu smo svi spavali, znači tata, mama, Darko i ja, baka je imala svoju sobu neku malu i kuhinja, i to je bilo to.

Tu smo mi živjeli do, ja do moje osamnaeste, Darko znači do dvadesete godine smo živjeli u toj staroj kući, onda je tata prod'o neki komad zemlje, i onda je išao radit' kao veće jel nas četvero bilo u jednoj prostoriji. Tak da, život mi je dosta siromašan, al' mislim da sam više uživala u djetinjstvu nego što današnja djeca uživaju, uz sve ove komocije koje imaju. I više znam cijeniti život nego što ga oni cijene. Ja sam radila, cijeli život radim. Meni nije niš' novo ne imat novaca, to sam, rodila sam se s tim da nemam novaca, na primjer, da nemaš za platit' režije, da skupljaš, jel je život takav kakav je. A djetinjstvo, samo djetinjstvo eto, provedeno u radu. Škole, odlazak na Sljeme sa razredom. Prvi put sam izašla van sa sedamnaest godina, kad me tata pustio. I to ga nagovarala tjedan dana da me pusti da idem sa prijateljicama van, u kino. Vrijeme kad sam se morala vratiti doma, bavila sam se folklorom, i to u osnovnoj školi, dok je bio u folkloru još, Bože pomози, kad sam prešla u srednju školu onda ide, naravno, trebalo se ići u veći folklor, onda mi tata nije dao više da idem. Jer je to, kakti, bilo navečer, poslije deset, onda prijevoz, nema tko doći po tebe, nismo imali auto, nema autobusa, nemaš kak' doć' doma, pa nećeš ić' pješice četiri kilometra, jel od škole moje do mene ima četiri kilometra pješice. Kad ideš to ti treba dva sata da bi doš'o do doma, sat i pol, ovisi kakvom brzinom ideš, daleko je uglavnom. I onda mi nije dao jel nisam se imala kak' vraćati. I to mi je stravično žao što nisam nastavila s tim folklorom. Baš mi je žao zato. Eto tako, onda igre na snijegu, snijeg, zime, i vrijeme je bilo drugačije u ono vrijeme nego sad. Snijega je uvijek znalo biti, do vrata, i to su bile onda igre na snijegu, praviti one iglue, i tunele po dvorištu kad je veliko dvorište onda možeš uživati', na selu je zakon kad je snijeg. I sad kad pada snijeg kod njih ima jako puno snijega, samo ga nema tako često. A onda ga je bilo svake godine. Ja se sjećam, jedne godine je bila zaleđena cesta, ja sam bila peti, šesti razred, i išla pješice u školu, i onda znači tih četiri kilometra kad pređeš pješke po onom ledu, mi došli u školu, kaže nema nastave. Aj nazad. I onda nazad pješke. Mi nismo znali da nema škole, nije bilo telefona, nije bilo mobitela, nije bilo obavijesti na televizoru, e sad nema škole, nastave ili nešto, k'o sad recimo, sad ti jave na internetu. Nikoli na internet napišu nemaš prva dva sata, dođi na treći, toga nije onda bilo, a mi nismo znali kad je nešto prekinuto, kad nešto ima ili nema. Ideš pješice, i četiri kilometra pješaciš i onda te vrata nazad (smijeh), kaže nema nastave, mi došli u školu, a profesori, oni nemaju kak' doć'. Ali je, uglavnom, to sve bilo igra. Zanimljivo je to kad čovjek nije vezan, nemaš mobitel, kažem ja mobiteli ne znače puno, znače puno, ali nema druženja puno, svi su se, više smo se družili mi djeca. Više smo se igrali. Znali smo u blatu, pada kiša, mi se s blatom znamo igrat', znamo, pravimo kolače, ili ne znam, ideš, velim, pecali, imali smo potok, pokraj moje kuće ima jedan potok i onda smo tu znali ići pecat' ribe, mo'š mislit' šta ćeš upecat', al' nema veze, mi smo pecali ribe. Tak da je to, za razliku od sadašnjeg, ne znam kako bi se mladi sad igrali da nemaju sve to. Nama nisu trebale tačke, nama nisu trebale sjekire, mi smo sve to imali i sami smo si napravili od drveća, nikad nismo znali šta znači... pogotovo Darko i ja. Ja, kad je dobio bicikl to je bilo, ono, opće narodno veselje. Kad su mu kumovi krsni kupili bicikl, e onda je on naučio voziti pa ući i mene voziti bicikl, a meni prevelik, naravno, kad je on stariji i veći bio od mene, meni je bio prevelik taj bicikl.

E onda sam ja naslijedila njegov mali, al' me nije imao 'ko učiti' voziti' pa sam...prvo, kakti, muško dijete, moraš prvo njega naučiti' voziti, a ti se, Dunja, uči sama. Izubijala sam se sva, noge sam si sve znala porazbijati dok sam se..., al' sam se naučila prije njega voziti. Njega su držali... Da se sad moram vratiti nazad u te godine, ne bi mi bilo problem, uživala sam u svom djetinjstvu, bez obzira što sam ga provela radeći. Radila sam odmalena. Imala sam operaciju oka, prvu sa pet godina, drugu sa, sedmi razred sam išla, sa trinaest, četrnaest godina. To su mi bili najgori, ajmo reć', dani. E onda mi je u bolnici, kad sam bila u bolnici, onda su mi donosili..., lutku sam recimo dobila, koja i dan danas stoji tamo kod moje mame. Kao da budem dobra, da ne plaćem, jel kak' su oči operirane... taj prvi put sam bila mjesec dana u bolnici. Dugo su trajale terapije, poslije vježbe te, i tako. A kak' sam ja bila mala, a mami je bilo nezgodno putovati daleko svaki dan meni na vježbe, onda sam ja vježbe tamo odradila. A kad sam išla kasnije, kad sam ovo lijevo oko operirala, onda sam išla sama. Jel onda sam bila već veća, mogla sam sama na vježbe, pa mi je kraći trajao period operacije. Kad je prošla operacija, kad mi je oko malo splasnulo, onda sam ja išla odma' doma pa sam na vježbe dolazila. Tak da, eto, to su ti dijelovi koji su, ono, teški. Recimo, Darko dobije mums i ja ga dobijem. On dobije ovak', tu ima dvije kvržice, ja sam ovakva, k'o medo, tu sva bila puna, ne mo'š glavu vrtiti', nemaš kud. E to mi je bilo najgore, kad sam bila bolesna i nisam mogla ić' van. Pogotovo ak' je bilo sunce, ak' je bilo lijepo vrijeme, ovi se igraju vani, ja njih kad čujem, njih pet, šest kad se skupi, a ja ne smijem ići van. Najljepše mi je bilo onda kad je padala kiša pa se ne može van. Al', eto, to su stvarno dani koji se ne mogu zamijeniti ničim. Nikakvim kompjuterima, internetima, ničim. Mi sami izmišljamo, igramo... Ova omladina nema pojma o igrama, ne znaju se ni običnog skrivača igrati, a ne onaj gumi-gumi, badminton. Znali turnire raditi sa tim gumi-gumi, skupi nas se četiri, pet, i dečki su skakali, i dečki se igrali sa curama. Nebitno, mi s njima nogomet, oni s nama gumi-gumi. To je uvijek bilo, nikad nije bio problem što se igramo zajedno i dogovarali smo se, aj mi ćemo se igrati ovoga sad, pa sutra ovoga. Uvijek su bili dogovori... a sad sjedne na kompjuter, ni ne igra se više. I onda je bilo, ljeto je, ljetno vrijeme, praznici, najgori su bili ti praznici. Pokupiš sijeno i nemaš više ni posla, nemaš šta, nemaš novaca da ideš na more, nemaš, šta more, nisam ni znala kako more izgleda dok nisam bila na maturalcu u sedmom razredu. Onda sam vid'la prvi put more, nisam ni znala kako more izgleda. I onda smo se igrali, izmišljali igre, pa radili i sranja, naravno. Definitivno smo radili i sranja, to je tak' normalno. Igrali smo se na kolima, ne znam šta smo pravili. Bili smo, znači, šesti razred, ja peti, šesti, Darko znači sedmi, osmi, on je dvije godine stariji. Ta njegova ekipa, i igrali smo se na kolima. Al' nam je bilo sunce, bilo je lijepo vrijeme pa nas je sunce jako pržilo pa smo mi ta kola htjeli odvesti u hlad. Međutim, to su bila ona starinska kola koja, naravno, mi djeca, kakvi smo, trinaest, četrnaest godina dečkići, ipak nisu mogli s time vladati i cesta je glavna i ode kroz ogradu sve na cestu. Kola otišla i mogli smo ubiti motoristu. Ali nismo, sva sreća. Ost'o čovjek živ, zakasnio je par sekundi. Al' je bilo tarapane poslije. Batina sam dobila triput u životu. I to od tate. Mama me nije nikad udarila, tata me tuk'o. Tata me udario jednom, išla sam u malu školu i nisam došla na vrijeme kući jer sam išla iz škole i navratila sam kod dede i bake.

A mala škola nam je bila di nam je bila i velika škola, jel', poslije. I onda se meni nije dalo čekati autobus, taj koji je nas vozio doma i ja sam krenula pješke, ali sam u međuvremenu skrenula kod bake i dede na ručak pa sam došla kasno, nisam došla s autobusom kojim sam trebala i tata se naravno zabrinuo, i onda kad me deda dovezao doma onda sam dobila batina. Jednom sam zakasnila s folkloru, onda me isto tata istuk'o. Ja sam došla oko pola dvanaest, a trebala sam biti doma do jedanaest. A to je ustvari sad meni dobro, ja sad kad razmišljam o tome. Ja nemam naviku kašnjenja. Ja ne volim kasniti, ja čak volim doći i prije. Tak' da ja znam nekad reći, i tati kad mu sad kažem: „Čuj, stvarno si dobro napravio što si me nalupao, bar nešto, jel ja sam naučila da ne kasnim.“ Meni se u mojih dvadeset i pet godina šta radim nije dogodilo nikad, jednom sam zakasnila na posao, ali sam fulala cijelu smjenu, to sam baš zakasnila skroz (smijeh). I nikad, nikad više nisam, ne, stvarno mi se nikad nije desilo da kasnim. I to je tipa toga. I volim, i sad tražim od mojih cura da se zna di su, šta rade, čisto da ja imam mir. A treći put smo Darko i ja trebali nešto raditi pa nismo htjeli, a tate nije bilo doma, on je radio, a mama je, ne znam di bila, ne sjećam se. Mi smo bili peti, šesti, sedmi razred, a mi smo otišli na nogomet i nismo slušali baku kad je baka rekla da dođemo doma neg' smo mi igrali nogomet tam' na livadi. I onda je doš'o tata doma i onda nismo napravili to kaj smo trebali pa sam ja izvukla deblji kraj, naravno, kao Darko: „Pa joj, pa Dunja se igrala, nije htjela ići doma...“ E, onda sam dobila treći puta batina, sve u šesnaest. I tako sam tri puta u životu dobila batina, al' znam zašto sam dobila. Nisu mi roditelji bili neka agresiva, ali kad tak' proradi onda je to... Mislím da s našim djetinjstvom, što se tiče mog odrastanja, da nisu imali nekakvih problema sa mnom. Eto, te podopštine kojekakve koje djeca imaju... to je sve normalno. Ideš u berbu kukuruza, pobereš kukuruz kad je sezona pa da si ispečeš i tako. Al' to su sve bile stvari koje nisam sam' ja radila nego su radili svi, kukuruza ima di 'oćeš na polju i sad da nemreš si pobrat' malo kuruze da si ispečeš, bezveze... (smijeh) I tak', to ti je to. (Dunja, 45)

Martina priča o djetinjstvu

To su mi inače mama i tata pričali... trebala sam se roditi 28.2., ali se nisam tad rodila nego sam ostala mjesec dana duže. I onda kada sam se rodila mama mi je rekla da sam bila jako ružna, sva crna sam bila, i crnu dugu (smijeh), imala sam puno kose i, ovaj, onda je ona rekla da to nisam ja, da ja nisam njezina kćer, da su oni mene zamijenili (smijeh), da ja nisam njezina. Onda je bio, i onda se nekako pomirila s tom činjenicom i onda kad sam se trebala zvat' Marta svi, ti kad si mi rekla, tj. ti si ne meni nego si rekla i onda, ovaj, deda i baka su rekli da će bit Martina, da je Marta ružno ime, da se to njima ništa ne sviđa, da, ni'ko me nije volio (smijeh). Onda kum mi uvijek priča da kad sam imala pelenu, isto sam bila mala, nisam valjda ni godinu dana imala, i onda, ovaj, uvijek trčala sam svuda, sve sam morala vidjet', i onda sam zapela negdje, i padam unaprijed i do jedne određene točke i onda se sjednem na guzicu, na pelenu i onda počnem plakati.

I to ne zato što me boli, nego eto (smijeh)... da privučem pažnju, to znam, to kum uvijek priča. S Lucijom sam se uvijek, ili smo se igrale učiteljice, onda smo imale krede (smijeh) i onda ona piše po ploči, po ormaru, a ja prepisujem (smijeh). I da, ili smo se igrale učiteljice ili smo se igrale tajnice. Imale smo telefone i kofere i onda sam ja bila u jednoj sobi, ona je bila u..., ja sam bila tu di je Nikola, a ona je bila tu kod mame i tate. I onda malo moramo ostavit' vrata otvorena da se čujemo, a kao zovemo se telefonom (smijeh). Da, onda smo, e, a imali smo i super barbike, kad je baka šivala sve one jastučice i poplune, deda nam je od drveta one napravio krevete i kauč, sve smo imale. To je baš bilo dobro. Da, bilo je veselo dok Nikola nije doš'o, onda nam je on uvijek sve... a jadan, htio se igrat' s nama, a nama nije bilo zanimljivo s njim (smijeh). Jadan... (smijeh). Pa da, al' ne uvijek sam, evo i Nikola, kol'ko je imao Nikola, Nikola je imao dvije, tri, ma više, pet godina, a ja sam onda imala devet i onda sam ga ja učila rolat' se. Ja sam ga držala tu po ogradi, on se rola. I uvijek sam ga ja hranila... Isuse, je l' se sjećaš ti one Nikoline, one, one, kak' se zove, onaj bodi kao šta je im'o: Ako mislite da sam ja sladak pogledajte tek moje sestre (smijeh)! Kak' je to bilo dobro! To sam ja našla neku sliku, tražila sam neki dan, ne znam šta mi je bilo, gledala sam slike. Svake nedjelje idemo kod bake, još uvijek, i onda smo, onda smo uvijek na travi nogomet ili košarku, deda nam je napravio koš pa smo košarku igrale. Onda smo, Isuse, kod dede je bilo dobro kad snijeg napada, Isuse, Lucija i ja kao, skijamo se (smijeh). E, al' nismo, kužiš, deda nam nije mog'o napraviti onak' tanke skije, nego samo drvo kao je bilo, e, onda je on to sve onak' lijepo išmirgl'o, sve to, al' nije išlo onak' brzo kak' smo mi to htjele. I onda smo se sanjkale Lucija i ja...i onda sam ja Luciji razbila nos jer sam bila naprijed, ja kao manja sam sjedila naprijed, a ona je sjedila iza i onda smo se spuštale dolje i mene je sila trenja povukla i onda sam se nagnula, udarile smo u ogradu, došle smo do kraja, i ja sam otišla glavom nazad, a Lucija glavom naprijed i onda sam ju zveknula i razbila sam joj nos (smijeh). I uvijek sam se s Lucijom tukla, i grizla sam ju. To mi je sad baš neku večer rekla. Da, al' maltretirala sam ju. A šta će... mali Rambo. Išla sam, u malu školu sam krenula šest godina kad sam imala, i nikad nisam voljela tu malu školu. I svaki put sam plakala. I u maloj školi i za godinu dana u osnovnoj, uvijek sam plakala. Ali ne, meni je to sve bilo super, ja sam se doma, meni je bila špica, meni je fakat bilo tamo lijepo, i imala sam super društvo i baš smo se družili i igrali, ali, ja nabrijana bit će to sve super, idemo mi u malu školu, dođemo pred malu školu i kad tata treba otići ja u suze, i nema. Tata je uvijek sjedio desetak minuta onda sa mnom u učionici dok se ja ne ufuram, dok ne počnem neku priču s nekim drugim i onda on ode. I onda sam, i onda sve onak' normalno, dođe po mene i sve. I sutradan opet ista priča, i kao Luciji sam uvijek govorila: Lucija idi u školu da ne budeš glupava!, a ja nikad nisam voljela ić' (smijeh). Da, Luciji sam ti to rekla prvi dan kad je ona kao: Je l' ja moram sutra ići u školu, ona kao nije htjela, ovo, ono, pa reko moraš ić' u školu da ne budeš glupava. I onda kad sam krenula u osnovnu školu, išla je ta Kristina sa mnom, ta prijateljica koja je išla i u malu školu, isto, krenem u školu i super, super, mama me vodi i dođem u dvorište školsko, i vidim one dvije stepenice, smrtne su mi bile, dvije stepenice i u plač. I opet plač. Mama me vodila do prvog polugodišta drugog razreda, znači cijelu prvu i prvo polugodište drugog, samo mene. Svi drugi su već išli sami.

Plakala sam cijelu prvu godinu, a drugu nisam plakala, ali su me svejedno vodili. I onda sam rekla, i onda jedan dan sam sama, kužiš, valjda me bilo sram jer nikog drugog više ne vode, samo mene. I onda sam rekla: Ne morate više kao ići sa mnom, ići ću ja sama u školu, kao ja sam velika cura (smijeh). Mogu sama. Kad sam pala u prvom razredu osnovne škole, tu sad još uvijek imam ožiljak, možeš ga slikat' pa stavit', dokazni materijal (smijeh). Imam tu smo, al' dobro to smo se tu igrale uvijek, Julija, Lucija i ja, gumi-gumi tu u ovoj maloj ulici. Al' još nije bilo asfaltirano nego je bio samo onaj mali uski dio, sjećaš se da je bilo, a ovo drugo sve je bio šoder i tu kak' je uvijek bilo stakla i svega, ono odvratno i kao igrat ćemo se tu u maloj ulici zato jel su tu stalno auti prolazili pa, kužiš, nismo mogli, onda se stalno moramo micat'. I onda smo otišle u malu ulicu i ja sam počela skakat' kao gumi-gumi i spokliznula sam se na taj šoder, zahvatila sam šoder i pala sam na koljeno i tu mi je sve, i nisu me vodili na šivanje nego su pustili da samo zaraste i sad imam tu ožiljak još uvijek. Pala sam na koljeno, a tu sam pala, imam i tu ožiljak, ne znam je l' si ti to vidjela, i to sam isto pala, isto sam igrala gumi-gumi, voljela sam, obožavala sam gumi-gumi. Stalno sam to skakala, isto sam, al' ovo sam pala u trećem razredu osnovne škole. I, ovaj, i to sam pala u školi, jer smo u školi uvijek pod odmorom igrali gumi-gumi i onda sam se razbila. Tak' da ja imam koljena k'o hrvač. I onda, ovaj da, gumi-gumi sam obožavala igrat'. E, jel se sjećaš ti kad smo slavili Novu Godinu, one moje narančaste suknje? Ona minica, to mi je bila najdraža stvar koju sam ja ikad imala u ormaru. Baš je onak' bila narančasta sa cvjetićima. To sam baš obožavala nosit'. Onda smo se k'o male igrale, Lucija i ja i Julija tu skrivača, onda bježimo tamo kod Ruce pa između, tu iza kuće... Da, da, to je bilo super, to smo se igrali. Dobro, nama je uvijek tu u ulici bilo zabavno, nas je bilo pet klinaca koji smo tu negdje godište, onda i graničara i skrivača i lovice, to smo se igrali. E, da, u petom razredu sam se potukla sa ovom malom. Iz a razreda, ja sam bila c, ona je bila a, i ona kaže da smo mi cure iz c razreda kurve, i ja prolazila, i nisam ja kao ništa htjela, nek' ona priča šta hoće, i mi smo sad prolazili, oni su imali u toj jednoj učionici Engleski, a moraš proć' pored te učionice da dođeš do wc-a, i ja sam išla do wc-a, i ona je meni dobacila nešto, ja sam nju pozvala u wc, da ja njoj objasnim neke stvari (smijeh), kao, kužiš, neću pred svima na hodniku, seljački, i onda, ovaj, pozovem ju u wc, i onda sam ju šakom zveknula i tu je ovak' imala modricu ispod oka. Ja sam samo došla, i reko, šta ti to pričaš, šta si dobacila, ništa, ništa, reko, znam, čula sam te. I udarila sam ju šakom i, reko, ja idem na sat i otišla sam. I onda je ona taj sat ostala plakat' u wc-u, i onda je sljedeći odmor došla kod Lucije i rekla kao, vidiš šta je tvoja sestra meni napravila. I Lucija je, kužiš, ja ju isto poslije nisam vidjela, nego mi je Lucija rekla da tu ovak' sve modrice imala ispod oka. I onda poslije njezina mama došla, došla kod mene doma isto, da kao šta ja to... Prvo je rekla kao samo Luciji, kao da je njezina sestra nju udarila i onda, ovaj, kad je došla doma, kužiš, tu su susjedi, oni žive odma' tu do nas, pa da, njezina mama ti je od bake naručivala kolače, kužiš, znale su se.

I, ovaj, znala sam ja da će se to saznati i da ću ja bit' kriva, al' kužiš, nije me bilo briga, ona me živcirala i tak', i onda je poslije njezina mama došla tu, kao pa da smo mi male, djeca, male cure, da se trebamo družiti i to kao pošto ona zna baku i kao cijelu moju obitelj i to, kao da se trebamo družiti, a ne mi se tučemo i onda je mama kao bila ljuta na mene i išla tamo na razgovor...a nije se ni mama dugo ljutila na mene, možda dan dva, jel je rekla: da imam sina, a ja zbog kćeri idem u školu jer se potukla! A tata mi je rekao: Bravo kćeri, to napravi i drugi put! (smijeh) Pa da, to je baš bilo dobro. Bicikl sam ja naučila voziti, Lucija i ja smo u isto vrijeme učile vozit' bicikl bez pomoćnih kotača i ja sam naučila prije nje i onda sam ju sprdala, stalno sam joj se smijala. Onda je njoj, kužiš, bilo žao, ono, počela je jadona i plakati ja mislim, kol'ko mi je u glavi. Kad smo bili na Braču (smijeh), Lucija je bila treći razred osnovne škole, ja prvi, znači sedam godina sam imala, i kao trebam, to je bilo sedmi, osmi mjesec, a ja u devetom trebam ići u prvi razred. I bili smo ti sad, ono, mala onak' kućica, malo dvorište i to, onak' baš je lijepo, uska ulica. I mi sad sjedimo tu, ono, predvečer, došli s kupanja i kupamo se, kupamo se, tamo glupiramo se, igramo i bila ona, ona muhaljka na stolu. I ja se igrala s tim, kao bacam, lovim, bacam, lovim i padne mi preko kod susjeda i ja sad kažem tati: Daj tata odi po to! I on, kao: Ne, ti si bacila ti moraš ići... šta ću ja reć' čovjeku šta je to, ja sam zvala muhaljka, reko, kako oni to tu zovu, znaš, možda neš' drugačije. I ja sam imala pripreme trinaest dana, znaš ti kako je meni dugo trebalo da ja odem kod čovjeka, Kužiš, još meni tata govori: Marta, past će mrak, odi dok je još vidiš nać'! (smijeh) I onda sam ja otišla preko i nisam znala kak' da mu objasnim i ja sam ga pitala (smijeh) je l' on negdje u svom dvorištu vidio ono s čim se tjeraju muhe (smijeh) i onda mi je on rekao: Aha, misliš muholovku? I, a meni, kužiš, bila riječ smiješna muholovka, jer ja sam prije čula za muhaljka i ništa drugo. I on meni, kao, muholovka, a ja kao: Da, da, muholovka. A on misli, kao, jadona, slatko dijete. A meni, baš mi je bilo neugodno, baš sam se osjećala glupo. A sljedeće godine, osam godina kad smo imali, onda smo bili na moru, u Brelima i onda je bio požar, tog se sjećaš, i onda je, ovaj, mi smo bili kak' je tu cesta, i onda su tu prvi red kuće, a mi smo bili u tom prvom redu, a u trećem redu se zapalilo, zapravo ni nema tamo je sve prema brdu, to je sve, ovaj, kak' je letilo i palilo se tak' je sve letilo i tu i na cestu, baš je bilo strašno, onda nam je žena kao da, mi smo se svi spremili da idemo, znaš, da se maknemo, i onda je ona rekla, kao da ne, da, ovaj, ostanemo, da će ona nama kao dat' besplatnu noć ako ostanemo kod nje, i onda, ovaj, mi smo sad bili kod nje u apartmanu, nismo bili u našem nego kod nje. I onda je ona nama radila palačinke, i to sve, Nikola, Lucija i ja, mi se zezali tamo, a mama i tata su, tata je išao malo gledat' hoće se ugasit', to je sve cijelu noć bilo, do čet'ri ujutro negdje. Nego smo, kužiš, mi imali apartman koji je bio veličine ove sobe, i tamo nije bilo, kužiš, to je zapravo kao bio apartman samo s krevetima, a kuhinju i sve smo imali zajednički s nekim drugim ljudima, sva sreća ti ljudi nisu došli u apartman pored pa smo, kao, bili sami. I onda, ovaj, smo tamo jeli i onda je žena radila palačinke, kao, da smiri nas djecu. S osam godina gledaš požar...

(Marta, 20)

8. LITERATURA

1. Barić, E. i suradnici. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga, 2005.
2. Bijelić, A. *Razgovorni stil*, u: *Hrvatistika*, 3, 3., 2009., str. 57-66
3. Biti, Vladimir. *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska, 1997.
4. Bošković-Stulli, Maja. *Priče i pričanje. Stoljeća usmene hrvatske proze*. Zagreb: Matica hrvatska, 1997., 2006.
5. Dundes, Alan. *Tekstura, tekst i kontekst*, u: *Folkloristička čitanka*, ur. Hameršak, M., Marjanić, S., Zagreb: AGM, 2010., str. 91-107
6. Eakin, Paul John. *How Our Lives Become Stories: making selves*. Ithaca: Cornell University Press, 1999.
7. Labov, W. *Preobražavanje doživljaja u sintaksu pripovjednog teksta*, u: Biti, V. *Pričanje u svakodnevi*. (ur.) Revija. 24, 2. Osijek, 1984., str. 18-43
8. Marković, J. *Arhiviranje života (djetinjstva) izbliza: neke refleksije o problemima pohrane i transkripcije terenskih snimki*, u: *Etnološka tribina* (2010.), 40, 33., str. 57-69
9. Marković, J. *Pričanja o djetinjstvu. Život priča u svakodnevnoj komunikaciji*. Zagreb: Denona, 2012.
10. Perić-Polonijo, T. *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga 1, *Usmena i pučka književnost*. Liber-Mladost, Zagreb, 1978., str. 662 (Maja Bošković-Stulli, *Usmena književnost*, str. 7-353 i 641-651), u: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku* (1980.), 17, 1., str. 349-354
11. Polanyi, L. *Što nam mogu reći priče o svijetu svojih pripovjedača*, u: Revija, 24, 2., Osijek, 1984.
12. Rudan Kapec, E. *Nadnaravna bića i pojave u predajama u Istri* (doktorski rad). Zagreb, 2010.
13. Velčić, M. *Otisak priče. Intertekstualno proučavanje autobiografije*. Zagreb, 1991.
14. Vrljić, S. *Poštapalice u hrvatskom jeziku*, u: *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* (2007.), 54,2., str. 60-64

15. Zečević, D. *Usmene predaje kao književna organizacija čovjekova doživljavanja povijesti i prirode*, u: *Književnost na svakom koraku. Studije i članci*. Osijek: Revija, 1986., str. 167-211

9. SAŽETAK

Ovaj je rad posvećen pričama o djetinjstvu (i pričama iz djetinjstva) koje dosad nisu imale povlašten status u tradicionalnim proučavanjima usmenih narativa. Svoje sam prikupljanje građe ostvarila dvjema metodama: *intervjuem* te *asocijativnom metodom istraživanja autobiografskog pamćenja*. Prvi se problem javio prilikom transkripcije, koja se ispostavila kao složen proces, naime, osim lošeg audiozapisa pojedinih priča i istovremenog kazivanja više kazivača, tu je i neverbalni aspekt govornog ponašanja kojeg je nemoguće prenijeti na papir. Nakon transkripcije, priče o djetinjstvu (i priče iz djetinjstva) trebalo je smjestiti u književni svijet. Da bi neka informacija pripala usmenoj književnosti, potreban joj je *vremenski odmak*, odnosno, ona treba opstati, a opstat će samo ako je relevantna za kazivača i ako je on kroz vrijeme *prenosi* drugima. Upravo se to događa sa pričama iz djetinjstva što ih čini punopravnim članovima književnog svijeta. Budući da se tek u novije vrijeme javlja teorijski i istraživački interes za takav tip pripovijedanja, sasvim je razumna i pojavnost raznovrsne terminologije. Najčešći termini koji se koriste u literaturi su životna priča (*life story*), životna povijest (*life history*), osobna pripovijest (*personal narrative*) te pripovijest o osobnom iskustvu (*narrative of personal experience*). No, bez obzira koji termin koristili, svaka priča o djetinjstvu vezana je za sjećanje na: *vlastito, neposredno iskustvo* te na *vlastito iskustvo slušanja priča i njihova prenošenja* (pri čemu se, dakle, radi o posredovanom iskustvu). Priče mogu biti ispričane u prvom, drugom ili trećem licu, odnosno, naratološkim rječnikom, pripovjedač može biti: *heterodijegetički* (ako se ne pojavljuje kao lik u zbivanju o kojem pripovijeda), *homodijegetički* (ako se javlja u priči kao svjedok) i *autodijegetički* (ako je glavni lik priče). Prilikom pripovijedanja, upadice drugih mogu ometati pripovjedača, međutim, interakcija ponekad može biti od presudne važnosti prilikom konstruiranja priče i, kada se ona dogodi, ima sljedeće funkcije: *objašnjavateljsku* (funkciju koja služi razjašnjenju nekih nejasnoća ili konteksta), *suradničku* (funkciju koja se ostvaruje u situacijama u kojima obično dva kazivača zajedno oblikuju priču) ili *neslagalačku* (funkciju koja se javlja u situacijama kada se slušatelj, koji je upoznat sa pričom, ne slaže sa kazivačem). Sama je priča i važan dio kazivačeva identiteta: ona otkriva njegovo podrijetlo, status, mjesto stanovanja i dr.

10. KLJUČNE RIJEČI

- priče iz djetinjstva, usmena književnost, transkripcija, kazivači (pripovjedači)